

SOKOL OD 1905 DO 1941

Letos decembra mineva sto let od ustanovitve Sokolskega društva v Domžalah. Nastalo je kot protiutež tujim, tirolskim prizadevanjem tudi kot protiutež nasilnim akcijam tirolskih, nacionalno vzvišenih in arogantnih slavninarskih tovarnarjev in njihovih pristašev, ki so želeli prav v Domžalah okrepati svoj raznarodovalni vpliv med Kranjci.

Ni jim uspelo; v mnogočem so njihova ravnanja še bolj vzpodbudila domačine v zavedanju, da tod živimo Slovenci in da so še kako potrebne akcije okrepati narodno zavest, povečati samozavedanje in doseči večjo strnjjenost. Odgovor vsem tujim prizadevanjem, ki so kulminirala z znanimi dogodki v Domžalah leta 1905, je bila ustanovitev Sokolskega društva.

Dogodki v letu 1905

Nemški Tiroinci so 2. junija 1905 želeli ob prazniku Vnebohoda na slavnosten način praznovati v Domžalah glasno in bučno svoj Hofer-Fest, na prireditvi, na kateri so razvili in blagoslovili svojega pevskega društva. Andreas Hofer, tirolski narodni junak, se je tudi boril za ohranitev tirolske identitete pred prodirajo čimi Francozi, prav v letu 1905 pa so njegovi naslednji počeli na slovenskih tleh prav to, proti čemur so se doma borili: zatirali so! V Domžalah so Tiroinci in drugi nemškutarji, mnogi so prišli na nemško prireditev v Ljubljane, zatirali svobodo Slovincem!

V slovenskem časopisu je izšel že naslednji dan 3. junija 1905 tale članek z naslovom: Domžale ostanejo slovenske!

»Nemški Tiroinci recte neški izzivači v Domžalah so na praznik Vnebohoda, svoj Hofer-Fest, pri katerem so razvili in »blagoslovili« zastavo svojega pevskega društva. Da so naši narodni Domžalci zavedni, pokazalo se je včeraj v polni meri in da se jih ne sme izzivati, so včeraj nemški Tiroinci tudi dobro uvideli. Skrajna nesramnost je od tirolske strani, da hočejo biti na naših tleh oni gospodarji. Včeraj se je zopet pokazalo, da nas hočejo ti nemški izzivači v Domžalah smatrati tujcem na naši domači zemlji. Preidimo k slavnosti sami. Dopoldne ob 11. uri vršilo se je »blagoslavljanje« zastave na vrtu Kleilercherjevem. To je bilo res imenitno »blagoslavljanje«. Nek nemški izzivač poškrupil je po neumevni ceremoniji s kozarcem vina zastavo, na kar je pevsko društvo »Andreas Hofer« prav slabo zapelo svojo himno. Ta slavnost dopoldne vršila se je še povsem mirno. Videl nisi nobenega Slovenca, ki bi se bil za te nemške neumnosti le malo zmenil. Ako bi se bili nemški Tiroinci, ki so v Domžale takorekoč priberačili in si z izsedavanjem našega slovenskega ljudstva pridobili milijone, zadovoljili s tem, da bi bili svoje blagoslavljanje praznovali popolnoma mirno med seboj, nihče bi se ne bil zmenil zanjo. Skrajno nesramnost in predrznost pokazali so popoldne korakajoč na kolodvor pričakovat »milih« jim gostov iz Celja, Ljubljane, Tržiča in menda tudi iz Beljaka. Nadejali so se mnogo tujcev, a ko se je približal vlak, bili so gospodje Tiroinci vsi iz sebe, uvideli da se je njih upanje izjalovilo. Izstopilo je nekaj mladoletnih fantičev, starejših bilo je jako malo med njimi; seveda c.kr. profesorji, tako n.pr. Binter ne smejo nikjer izostati, kadar je treba reševati nemški most do Adrije. Z vso opravičenostjo vprašamo c.kr. vlado na Kranjskem, ali res država svoje profesorje in svoje uradnike zato postavlja, da smejo slovensko ljudstvo, od katerega je c.kr. vlada odvisna, provocirati na tako nesramen na čin, kakor se je

to zgodilo v Domžalah. – Izstopivši nemškutarskim fantičem zaorilo se je nasproti mnogoštevilno zbrano občinstvo »peteat tunarji! Živijo Slovenci!« Tega menda nemški Tiroinci v Domžalah niso pričakovali in bilo jim je videti, kako so bili poparjeni. Odkorakali so proti svojemu slavnostnemu prostoru brez vsakega »odzdrava«.

Naše narodno občinstvo, tako je bilo mnogo Kamničanov, Ljubljančanov, Mengšanov in iz drugih okoliških vasi, zbralo se je na vrtu g. Kuharja, kamor je slu čajno prišlo nekaj godcev iz Kamnika. Ogorčeno po nastopu privandranih Tiroincev in njih rešiteljev šlo je naše občinstvo pred vrt, kjer se je vršila izzivaška slavnost, ter zapelo nekaj slovanskih pesmi. Tu se je pač pokazala ona pristranost, katero goji c.k. vlada na Kranjskem, ako se vrši kakršnakoli nemškutarska slavnost. Žandarmerija nastopila je uprav brutalno. Naše ljudi so suvali s puškinimi kopiti in da bi se zadovoljni s tem, rabili so tudi bajonete in ko bi bilo samo to še – Slovenci, strmite! – na ljudi, ki so bili popolnoma brez vsega orožja, so ti varuhi mirno streljali! Tekla je žlibog spet slovenska kri. Nemški izzivači so pa na svojem slavnostnem prostoru prepevali svojo odrešilno »Wacht am Rhein«, »das deutsche Lied« in vse tiste njih perfidne i provokatične pesmi. Bili so toliko rpedrzi, da so izobesili fankfurtarsko zastavo. proti temu nastopilo je naše zavedno ljudstvo z energično zahtevo, da se mora frankfurtarica sneti. Gospod okr. komisar baron Lazarini se je sicer potrudil, da bi dosegel to, kar je naše občinstvo odločno zahtevalo, da se pa nemški izzivači niso vdali, je umevno samo ob sebi. Saj so imeli med seboj našega g. okr. glavarja, ki je včeraj dokazal, koliko mu je do Slovencev. Vprašamo le g. okr. glavarja, ali je bilo to taktno, da se je on kot političen uradnik udeležil take provokatične slavnosti? Kedaj smo g. okr. glavarja še videli pri kaki slovenski slavnosti ali veselici? Da, imeli smo Slovenci celo cesarske slavnosti, toda g. okr. glavar je napravil raje izlet, kakor pa bi se bil take slovesnosti udeležil; saj so jo priredili Slovenci! Tudi še druge uradne osebe udeležile so se te provokacije seveda našega okr. komisarja Kordina, kakor tudi c.kr. častnikov ne sme manjkati nikrej, kjer se rešuje nemški most in kjer doni blagoglasna »Wacht am Rhein«. Ako ste gospodje tako željni germanskega gospostva, potem pojdite v svojo izveličevalno Germanijo in bodite c.kr. avstrijski uradniki! Tako bodete srečni vi in tudi mi. Dokler pa uredujete med Slovenci, toliko časa nas ne izzivajte s svojim nemškim mišljenjem. Zapomnite si, gospodje, da ste vi zaradi Slovencev tukaj in ne Slovenci zaradi vas.

Razburjenost in jeza sta vse večji!

Razburjenost in jeza med navzočimi Slovenci sta bili vse večji, saj so navzoči Tiroinci in Nenci začeli čez ograjo groziti tudi z revolverji in dokončnim obračunom. »Do konca večera bomo že napravili red in mir, da se bo vedelo, kdo je gospodar Domžal: Tiroinci ali Slovenci! Če drugače ne bo šlo, bomo pa red napravili s krogli. Ko bo padlo nekaj vaših, deset ali dvajset, saj je vseeno, bo že red in mir!« so grozili.

Ob tem so metali na Slovence, stoječe izven ograje, kamenje. Na te hude provokacije se žandarji niso odzvali, še več, ljudje so opazili, da so se v izgrelih postavili na stran Nemcev. To dejstvo jih je še bolj razkačilo, saj so prav med žandarji iz lastnega kraja pričakovali zaščite.

Ko je kdo med našimi zavpil »Živio Slovenci ali »pereat nemškutarjem«, so nastopili z bajoneti in rinili naše ljudi (ob glasnih krikih in vpitju) stran od ograje in prireditvenega prostora. Pri tem je nekaj ljudi končalo na tleh, bili so ranjeni, dva pa sta bila z bajoneti tudi poškodovana. Ljudje so bili posebej ogočeni zaradi takega ravnanja žandarmerije, saj so

pričakovali in nenehno terjali njeno pričakovano nepristransko intervencijo. Seveda pa je tudi z naše strani priletel na nasprotno stran kak kamen, tako da so prireditelji kmalu ugotovili, da so varnostne sile nezadostne. Brzobjavljeno je bilo v Ljubljano po dodatne žandarmerijske okrepitve, ki so z vlakom še istega večera ob 8. uri res prišle.

Posebej nedoumljivo je bilo še nekaj: na prireditev so povabili kar vojaško godbo, ki jo je zagotovil 27. pešpolk. Ker pa je bilo v njej kar nekaj čehov, ki so bili znani kot dobri glasbeniki, so ti med seboj seveda govorili po svoje: po češko. To pa je bil Nemcem dovolj velik razlog za provociranje godbe, tako da je morala vojaška godba oditi s prizorišča še pred koncem prireditve.

Ko je prišlo do vrhunca – strelj!

Do vrhunca je prišlo zvečer pri odhodu nemškutarskih tujcev. Najbolj naduto in provokativno so se vedli ljubljanski nemški telovadci, imenovali so se »turnački«, nič slabši pa niso bili oni iz Celja, ki jih je vodil trgovec Zanger. Začeli so rogoviliti s palicami, z njimi so se spravljali tudi nad nežnejši spol. Poročajo, da je bila ena od slovenskih mladenk pretepena s tako palico in je končala polna modric, ki jih je dobila.

Kako so vso zadevo odreagirali naši? Takole so zapisali:

Umevno je potem, da naše ljudstvo ni moglo ostati mimo. Obžalovanja vredno je sicer, da je na žandarmerijo padlo par kamnov, ki gotovo niso bili njej namenjeni. Zato so pa tudi takoj odgovorili s strelj, brez vednosti g.okr. komisarja kakor tudi g. okr. glavarja. Oddali so šest strelj in trije med njimi so bili ostri. Prava sreča, da se je naše ljudstvo še za časa umaknilo za bližnjo hišo, sicer bi bila katastrofa neizogibna.

Ena žrtev, katero so popoldne prebodli, peljati so morali še tisto noč v deželno bolnico, sicer bi bila izkrvavela. Gospoda domžalskega župana pa moramo pri tej priliki tudi pohvaliti. Za prevoz ranjenca preskrbel je voz brez vsake nastelj; gostje ko so bili zbrani v Potočnikovi restavraciji, preskrbeli so ranjencu slame, ki jo je g. Potočnik z veseljem dal na razpolago.

Ko so se nemškutarski izzivači odpeljali, se je naše ljudstvo takoj pomirilo in brez najmanjše demonstracije odšlo proti domu. V am, gospodje Tirolci pa ključemo: Ako hočete z domačini živeti v miru in ako hočete, da bodo življenje med nami, ne priredite nikdar več take izzivajoče slavnosti in ne vabite nemškutarskih pretepa čev iz Ljubljane in Celja.

Dogodki, ki so pripeljali do ustanovitve Sokola v Domžalah

Kdo je pravzaprav povzročil domžalsko "komedijo"?

Domžalska "komedija" (tako so dogodke imenovali), povzročili so jo nemški nacionalisti 3. in 4. junija 1905, se je naslednje dni odmevno nadaljevala v časopisju; tako slovenskem, kot tudi nemškem. Na Kranjskem je tedaj namreč izhajalo tudi veliko časopisov v nemščini, vsi pa so v naslednjih dneh, ko so dogodki nekoliko potihnili, vztrajno ponavljali laž, da so v domžalskih nemirih streljali – Slovenci! Ni č ni pomenilo, da Slovenci niso imeli niti orožja, ne svojih oboroženih uradnih oseb in da so našli verodostojno pri čo, ki je znala pokazati tistega Tirolca, ki je prvi streljal...

Uradni časopis, kakršen je bil LAIBACHER ZEITUNG, je zadevo prikazoval tako, da je slovensko stran označil za tolovajsko množico, ki je bila začetnik prepira in povzročitelj vsega, kar se je v vročih dneh v začetku junija 1905 dogajalo v Domžalah.

Kakšno vlogo je opravila "šulferajnska šola"?

V Domžalah je tedaj obstajala ob slovenski tudi že nemška šola, poljudno so ji rekli, da gre za "šulferajnsko šolo". Učitelj Wizeny, ki je v Domžalah predaval dva predmeta, je bil posebej zagret tedaj, ko je učencem razlagal narodnostno vprašanje. O njegovem delu je ostalo zapisano, da je nenehno poudarjal presežnost HERRENVOLKA nad nami Slovenci in tudi nad drugimi narodi, ki so tedaj živeli na Kranjskem v avstroogrski državi. Svoja predavanja je običajno končal z besedami: "Noben nemški otrok ne sme pozdraviti Slovence! Slovenci so pač tisti narod, ki se mora do tal klanjati vsakemu, še na tako nizki stopnji stoječemu Nemcu."

Domžalčani so bili docela ozaveščeni: Slovenci smo svoji na svojem"!

Seveda se je med Slovenci vse bolj krepila slovenska trmoglava misel, da smo najpoprej Slovenci svoji gospodarji, živeči na svojem, da so Tirolci le pritepenci in da hočejo Nemci z vsemi močmi druge narode gmotno izkoristiti za svoj žep, razširiti svojo oblast čez vse ozemlje, pri tem pa slepiti z neverjetno hinavščino mednarodno skupnost, da so prišli na tuje ozemlje z namenom, da bodo kraje gospodarsko dvignili in Ijudstvu pomagali tudi v kulturnem smislu. Ko so na račun dela nenemških Ijudstev krepko obogateli, ko so se na tuji zemlji dodobra utrdili, so polagoma začeli domačinom kazati roge in se jim v obraz rogati zaradi njihove popustljivosti, da so tujcem v lastni hiši prepustili svoje prevladujoče mesto gospodarja.

Slovenski časopisi, ki so bili kar zadeva njihovo število, in naklade v izarziti manjšini, so pospremljali vse te dogodke z ustreznimi komentarji. Takole je zapisano v enem od njih:

" Mesto nemške hvaležnosti žanje domače Ijudstvo zdaj nemško zaničevanje in sovrašтво! To je cilj in hkrati tudi konec nemške kolonialne politike, katere je vse Nemce naučil prvi nemški politični junak -Bismarc! Tako zaničevanje in sovrašтво čuti od strani privandranih tirolskih lakotnikov slovensko Ijudstvo v Domžalah. Izpočetka so se tu Ijudje kazali domačinom prijatelje, živeli so z njimi v rodbinskih in druga čnih odnošajih kot domači med domačimi, se učili našega jezika in med Tirolcem in Domžalčanom nisi našel drugega razločka, nego da so bili oni slučajno Tirolci. Tako je šlo leta in leta, mej tem so prihajali novi Tirolci, zidali so nove tovarne, množili si premoženje, zidali si lepe vile in za čeli živeti kakor velika gospoda. Vse to so si pridobili v tujini, t. j. na slovenski zemlji! Ako bi se bili obratno na ta

način Slovenci naselili na Tirolske in tam obogateli, prepričani smemo biti, da bi se bill zavedali hvaležnosti nasproti domačinom Tirolcem, a vrh tega bi bilo še celo mogoče da bi se bili še ponemčili in dvignili nemški ugled in nemško narodno blagostanje.

Kako pa delajo Tirolci v Domžalah danes? Priznati morajo, da bi bili ostali še vedno ubogi slamninarski krošnjarji, kakor so biti tiste čase, ko so raznašali z lačnim želodcem po svetu domžalske slamnike! Ostali bi bill lačni krošnjarji, da jim domžalsko Ijudstvo ni odprlo gostojubno svojih duri in jim s svojimi žulji pomagalo na ugodnih svojih tleh do boljše eksistence-do bogastva! V te pricapljane Tirolce je zašel Bismarcov duh (ali pa so ga

prinesli že s seboj in le skrbno skrivali, dokler se niso odebelili), začeli so odrivati domače ljudi na vseh koncih in krajih; od njih niso ve č kupovali kit ali pa so jih za sramotno ceno in se sploh začeli kazati, da Slovencev zdaj sploh več ne potrebujejo. Ko so se čutili varne dovolj, ustanovili so si nemško "šulferajnsko šolo" in začeli izzivati domače ljudstvo, kar se je dalo.«

So bile kdaj Domžale res nemška posest?

Domžale so Tirolci začeli razglašati za nemško posest, vkljub temu, da jih že pristno slovansko ime tega kraja bije po nemških zobeh! Višek izzivanja pa je bilo blagoslavljanje zastave njih društva " ANDREAS HOFER", ki pa ni bilo nič drugega nego najdrznejša provokacija naše narodnosti.

Kaj so pisali nemški časopisi?

Celjska "Vachtarica", šlo je za nekakšno smetišnico vseh nemških listov, izhajajočih na slovenskih tleh, je napadla Slovence kakor nihče drug! Podoben pamflet o slovenskem ravnanju v Domžalah je izkazal tudi drugi nemški časopis " DEUTSCHE STIMMEN". V njem so v članku o dogodkih v Domžalah dali naslov: "PRVASKE NASILNOSTI V DOMŽALAH." V tem članku je bilo poudarjeno, da gre v domžalskem primeru za slovensko ljudstvo, ki si je z omenjenim dogodkom nadelo pečat " izmečka človeštva". Besede, ki so jih v

omenjenem nemškem časopisu namenili Slovincem, so bile nizkotne: gnojnica, kaluža laži, vsakršno blatenje, omenjanje Slovencev kot naroda hudodelcev in barbarov. Zadeva je bila v celoti sprevržena: pozabilo se je, kdo je bil domačin, ki brani svoj rod in jezik na svojem - in kdo je prišel kot tujec napadat v tujo deželo.

Poslanska zbornica je zasedala 14. junija 1905

14. junija 1905 je v Ljubljani zasedala poslanska zbornica. Med vladnimi predlogi je bil tudi zakon o prodaji vojaškega skladišča in nekdanje vojaške bolnišnice na Dunajski cesti v Ljubljani. Slovenski poslanci so ob tej priložnosti seveda tudi interpretirali potek dogodkov v Domžalah. Bilo je vroče in napeto. Ob tej priložnosti sta se hudo sporekla dr. Ivan Tavčar in grof Sternberg. Na koncu so se dogovorili, da bo domžalske dogodke ob odredbi deželne vlade preiskovalo litijsko okrajno glavarstvo. Kamniško okrajno glavarstvo oz. njuna okrajna glavar in komisar naj bi bila zaslišana kot pri či.

"ZIVIO" in "NA ZDAR" sta bila po paragrafu 11 prepovedana!

Obravnava domžalskih dogodkov je potekala v Kamniku pred obličjem cesarsko kraljevega okrajnega glavarja. S prepovedjo slovenskih pozdravov ali klicev kot sta bila "ŽIVIO" in "NA ZDAR" se je vsako tako ravnanje ali vzklikanje proglašalo kot kaznivo, hujskaško in vzrok za posledice, ki so se potem pokazale v odnosih med slovenstvom in nemštvom.

Kako je potekala obravnava o domžalskih dogodkih, kdo so bili med Domžalčani poklicani v Kamnik kot osumljeni in obtoženi? Iz nadaljevanja je razvidno, da je bila kršena nepristranskost pravosodnega organa v obravnavi, da je bila zaukazana nekakšna šablona sodnega dela, ko je bil Slovenec že vnaprej spoznan za hudodelca, če se je izkazalo, da je

kakorkoli, četudi z enim samim vzklikom, sodeloval v domžalskih dogodkih. Tole je ostalo v analih okrajnega glavarstva v Kamniku:

1. **Fran Korošec**, krojaški mojster, ovaden po * 11, da je z vpitjem in kričanjem na javni cesti v Domžalah kršil red in dostojnost. Obtoženi: »Bil sem v Domžalah, kamor sem šel obiskat svoje starše in sorodnike in sem bil le tih opazovalec demonstracij.« Ker ni dokazov, je oproščen.
2. **Ivan Polak**, obtožen po * 11. Glavar »Ali ste bili v Domžalah!« Obtoženi: »Bil.« Glavar »Po opravku?« Obtoženi: »Ker se mi je ljubilo, pa tudi opravke sem imel«. Izjava: Dne, 1. junija t.l. bil sem v Domžalah po opravkih, demonstracije se nisem udeležil, tudi nisem kričal niti vpil .Oproščen. Op. Obtoženca: Opomniti moram, da sem opozoril žandarma Vovka na to, da je iz avta, kjer se je vršila slavnost, priletel kamen. , .
3. **Iv. Exler**, lesni trgovec, ovaden po * 11. Izjava obtoženca: Jaz sem šel dne 1. junija tl. v Domžale v kupčijskih zadevah in se demonstracije nisem udeležil. Nisem niti kričal niti vpil in se nisem nedostojno obnašal, ob pol 8 uri se se odpeljal v Radomlje radi kupčije. Oproščen.
4. **Ant. Pintar**, ovaden po * 11. Izjava obtoženca: Dne 1. junija bil sem s svojo rdbino v Ihanu z lastnim vozom. Nazaj grede slišim v Domžalah kričanje, sem se ondi ustavil in bil tu le tih opazovalec demonstracij. Oproščen.
5. **Antonija Osolnik**, kuharica. * 11. Izjava obtoženke: Bila sem dne 1. junija s svojo gospodo na izletu v Domžalah v gostilni pri Kuharju. Ko sem slišala kričanje, sem prosila gospo, naj mi dovoli, da grem pogledat demonstracije. Šla sem tje k zbrani množici, a nisem nič vpila in nič kričala. Ko zapazim, da prileti en kamen iz vrta, kjer se je vršila slavnost, opozorim na to okr. glavarja z besedami: Poglejte, gospod glavar, tu je priletel kamne ven. A gospod glavar se za to ni zmenil. Obsojena na 24 ur zapora. Se pritoži.
6. **Avgust Fik**, pek iz Domžal. * 11. Izjava obtoženca: Jaz sem bil dne 1. junija popoldne v Domžalah med demonstranti, a nisem niti vpil niti kričal in sem samo gledal, ne da bi vedel, kaj da je in kaj da bo. Obsojen na 50K in stroške. Se pritoži.
7. **Marija Klemenčič**, 55 let stara, kajzarica. Izjava: Prišla sem iz cerkve ob 4. uri popoldne, dne 1. junija. Jaz se izgredov nisem udeležila, nisem kričala, nisem vpila. Obsojena na 48 ur in stroške. Se pritoži.
8. **Matija Božič**, stražnik fin. straže. * 11. Izjava: Bil sem dne, 1. junija t.l. približno ob po. 5 do pol 9. zvečer v Domžalah. Slišal sem od daleč »živio« klice, a nisem šel med množico, ampak sem šel v gostilno h Kuharju in se nisem torej prav nič udeležil demonstracij. Drašler izpove isto. Oproščen.
9. **Janez Klemenčič**, kajžar v Domžalah. * 11. Izpoved obtoženca: Jaz nisem niti kričal niti vpil in sem bil le tih opazovalec in gledalec od 5. ure dalje. Obsojen na 24 ur. Se pritoži.
10. **Janez Kvas**, kajžar iz Stoba, 50 let star. * 11. Izjava obtoženca: Jaz sem šel dne 1. junija t.l. ob pol 5 uri k županu v Domžale. Ko sem opravil, sem hotel iti domov, pa sem prišel med množico ljudi in nisem mogel naprej. Zavpil sem 2 ali 3 krat »živio« kakor drugi, bil sem tudi nekoliko vinjen. Orožnik Vovk izjavlja (nemško) isto kakor Drašler. Obsojen na 24 ur in stroške. Se pritoži.
11. **Miha Abe**, samec iz Stoba, 28 let star. Izjava obtoženca: Jaz sem šel okoli pol 5. ure v Domžale k županu po živinski potni list. Prišel sem med množico ljudi in sam parkrat

zavpil »živio« in »na zdar«. Baron izjavlja (nemško) v istem smislu kakor Puntar in V ovk. Obsojen na 24 ur in stroške. Se pritoži.

12. **Janez Leskovec**, dacar iz Domžal. * 11. Izjava obtoženca: Jaz sem, kakor vsi drugi vpil »živio«, Abzug »na zdar« in mislim, da s tem nisem pregrešil nobenega zakona; vpil sem kakor vsi drugi, kar sem mogel. Vsled samopriznanja obsojen na 24 ur in stroške. Se pritoži.
13. **Hunko Sax**, izdajatelj in odgovorni urednik »Našega lista« iz Kamnika. * 11. Izjava obtoženca: Jaz sem bil v Domžalah 1. junija t.l. kot poročevalec »Našega lista«. Jaz sem bil pač navzoč in sem kakor vsi parkrat zavpil »živio« in »na zdar«. Opomniti moram, da sem pomirljivo vplival na ljudstvo, kar lahko potrdi okr. kom. baron Lazzarini. Obsojen na 24 ur in stroške. Se pritoži.
14. **Franc Cerar**, trgovski posredovalec iz Stoba, star 47 let. * 11. Izjava obtoženca: Ob kriku sem jaz s svojimi domačimi šel v Domžale dne, 1. junija t.l. okoli 6. ure in sem vpil »živio«. V ovk priča, da je obtoženi rekel, da so krive oblasti, v prvi vrsti župan in naš glavar, ki je največ kriv. Obsojen na 24 ur in stroške. Se pritoži.
15. **Ferdinand Kobal**, samec iz Domžal. * 11. Izjava obtoženca: Jaz sem pač bil v Domžalah, a se izgredov nisem udeležil, ampak sem bil le od daleč miren opazovalec. Oproščen.
16. **Ivan Loboda**. * 11. Jaz sem bil v družbi svojih dveh kolegov najpreje pri ognju v Jaršah, od tod smo šli vsi skupaj v Domžale v gostilno h Kuharju. Izgredov se nisem udeležil, ampak sem bil le od daleč miren opazovalec. Ko je priletel kamen, sem še opozoril oba kolega, da je najboljše, ako takoj odrinemo, pa ne bomo imeli nobenih sitnosti. Oproščen.
17. **Jos. Germ**, trgovski nastavljenec pri gospodu Grobelniku v Ljubljani. * 11. Izjava obtoženca: Dne, 1. junija t.l. popoldne sem bil preko pol ure pri demonstracijah navzoč in sem mogoče zavpil »živio« kake dvakrat. Oproščen.
18. **Franc Stele**, samec. * 11. In zoperstavljanje žandarmeriji. Izjava obtoženca: Jaz sem bil 1. junija t.l. popoldne okoli 4 ure v Domžalah, bil sem pri demonstracijah navzoč, a kričal in vpil nisem, temveč sem bil bolj tih opazovalec. Obsojen na 3 dni in stroške. Se pritoži.
19. **Ivan Riedl**, pisarniški pomočnik. * 11. Izjava obtoženca: Jaz sem bil pri demonstracijah navzoč, a nisem vpil niti kri čal. Oproščen.
20. **Hans Lederhas**, 28 letni uradnik tovarne v Dolu. * 11. Obtožen zaradi pretenja s palico in z revolverjem brez orožnega lista. Josip Germ: »Jaz obtoženca ne poznam in ga pri izgredih nisem videl. Spaniček Kristjan ga pozna, a ga ni videl pri demonstracijah.« Obsojen na 3 dni in stroške.
21. **Spaniček Kristjan**, trgovski nastavljenec v Kamniku. * 11. Izjava: Dne, 1. junija t.l. sem bil pač v Domžalah, a se izgredov nisem udeležil, niti kri čal, niti vpil. Opomnim, da sem pred Flerinovo krčmo, ko je iz vrta, kjer se je vršila slavnost, priletel kamen, opozoril na to žandarja; nato je prišel drug žandar, ki se imenuje baje Martin Mavec iz Kamnika in me je sunil s puško na levo stran, ne da bi kaj pregrešil. To lahko spriča Josip Podbevšek, uslužbenec v tovarni Keršič v Šiški. Obsojen na 24 ur in stroške. Se pritoži.
22. **Adalbert Kohlhauser**, steklar pri Kolmanu v Ljubljani. Izjava: Spaniček: »Obtoženec ni identičen z onim, ki je vходу slavnostnega prostora kazal revolver. Bil je enake velikosti kakor obtoženec, vendar ne morem to osebo natančneje popisati.« Germ: »Jaz odločno potrdim, da je obtoženec pri vходу na slavnostni prostor s stegneno roko kazal zbrani množici revolver.« – Janez Sicherl, vrtnar v Domžalah: »Obtoženec ni

identičen z onim, ki je streljal z revolverjem blizu Mačka.« Obsojen na 4 dni in stroške. Se pritoži.

- 23. Anton Müller ml.** iz Stoba. * 11. Izjava: Jaz sem bil pri požaru v Jaršah s kolesom, potem sem se hotel peljati domov, a ker je bilo v Domžalah veliko ljudi na cesti, nisem mogel naprej voziti in sem bil samo miren opazovalec demonstracij. Oproščen.
- 24. Stanko Žagar.** * 11 in 12 c, se zoperstavljal žandarmeriji in šel k županu. Izjava obtoženca: Dne, 1. junija t.l. popoldne bil sem v Domžalah kot miren opazovalec. Šel sem k županu, da bi se ž njim dogovoril glede nemških zastav, ker mi je povedal en žendar, da ima v tej zadevi le župan kaj govoriti; le ta mi je rekel: »S takim troletnom nimam nič opraviti.« Jaz nisem župana z nobeno besedo žalil in jaz o zadevi žandarmerije nisem izjavil, kakor obtožnica govori: »V ampež, za drugega nisi tukaj, da svoj vamp paseš!« Župan Janežič: »Jaz sem Ivana Žagarja z lepo opominjal k miru, a kljub tem opominom ni prenehal me z raznimi psovkami žaliti.« Obsojen 4 dni. Se pritoži.
- 25. Franc Abe.** samec iz Stoba. Izjava obtoženca: Sem bil navzoč pri demonstracijah, a nisem niti kričal, niti vpil in nisem nobenega kamna vrgel. Obsojen na 5 dni in stroške. Se pritoži.
- 26. Alojz Zazenberk,** 68 let star, po * 11. Izjava obtoženca: Šel sem dne, 1. junija iz Domžal domov, zapazil sem tri meni nepoznane moške, ki so vrgli kamenje na vrt, kjer se je vršila slavnost. Nato je priletel spred slavnostnega prostora en kamen in me je nekoliko na glavo zadel in vsled tega sem se razjezil (zavpil je starec: svinja, ali boš stare ljudi na cesti pobijal!) pobral en kamen in ga vrgel proti vrtu in sem zadel na sredo oboka. Obsojen na 3 dni in stroške. Se pritoži.
- 27. Miha Kvas,** 14 let, iz Domžal. * 11. Izjava obtoženca: Dne, 1. junija t.l. sme bil v Domžalah od pol 5. do 8. ure, zakričal sem samo dvakrat in vrgel sem samo en kamen, ki je priletel od one strani, kjer je bila slavnost, in mi je zadel hla če. Obsojen na 3 dni in stroške.
- 28. Franc Zabret,** kajžar iz Domžal. Izjava: Bil sem s svojo ženo 1. junija t.l. pri ognju v Jaršah in sva potem šla proti Stobu, a naju niso v Domžalah naprej spustili. Razgrajal in kričal nisem; videl sem da je kamenje letelo in rekel sem, ker je imela moja žena malega otroka v naročju, pojdimo stran! Obsojen na 24 ur.
- Pavla Albrecht in Albina Weibler** pričata, da je odsotna Johana Pavlič metala kamenje.

Opisani dogodki, predčasno sklenjena proslava Nemcev v Domžalah, razne obtožbe Slovencev, zasliševanja, zaporji in gospodarski bojkot tujih poslovnih partnerjev do slovenskih obrtnikov, ki so pokazali pokončno držo, je okrepilo prepričanje, da je treba nekaj storiti.

V Ljubljani živeči Franjo Brecljnik, že tedaj je telovadil v telovadnici Narodnega doma, najbolj priljubljeni telovadnici ljubljanskega Sokola; vadil je pod vodstvom Viktorja Mumika.

Brecljnik si je tedaj dejal: »Če se sedaj Domžalcem ne odpro oči, se jim ne bodo nikdar!«

Ob prvi priložnosti je odhitel v Domžale, kjer se je sestal z Avgustom Trojanškom iz Stoba in Kraljem. Ugotovili so, da je prišel čas za uresničevanje že zdavnaj zamišljene ideje o ustanovitvi Sokola v Domžalah.

»Če ga sedaj ne ustanovimo, ga ne bomo nikdar, kar bo za domžalske Slovence kulturni, predvsem pa narodni škandal,« je ob dogovarjanju pripomnil Brecljnik.

Prva telovadnica je bila – v gostilni!

Sodelujoči v pogovoru so se strinjali, da bi bila za prvo obdobje najprimernejša gostilna pri Kuharju, saj je bila od vseh tedanjih domžalskih gostiln najbolj »narodna«. Ob tej zamisli so se potem pogovorili še z Andrejem Slokarjem in ga vprašali za mnenje, nato pa za svet povprašali še lastnika gostilne – gostilni čarja Kuharja. Oba sta rade volje pomagala. Ponudila sta manjši prostor za kegljišče, bil je poraščen s travo, kjer so mladeniči lahko takoj pričeli opravljati vaje. Najprej so se lotili prostih vaj, kasneje pa tudi vaj na drogu, ki je bil tedaj kar se da preprost; a bil je uporaben.

Breceljnik in Kralj sta »vežbala«, nekako štiri ure na teden. Ob njiju se je tedaj nabralo kar nekaj domačih fantov, ki so tudi pokazali zanimanje za telovadbo. To naj bi bili, tako se je kasneje spominjal Franjo Breceljnik, tile tedanji mladeniči: **Lozar, Ložar, Tone Zalokar, Skok, Trojanškov brat, Janez Gabrč** ter še nekateri.

Ko je bilo vreme lepo, je še šlo, telovadce pa je morila skrb, kako bo, ko se bo vreme poslabšalo. Tudi za to težavo so našli rešitev, saj sta jim **Slokar in Kuhar** spet priskočila na pomoč in jim dodelila dvakrat na teden posebno gostilniško sobo. To je bila torej prva telovadnica domžalskega sokola.

Ko sta **Breceljnik in Kralj** videla, kako veliko navdušenja je med mladimi za telovadbo in sokolstvo nasploh, sta se še bolj strnila v prizadevanjih, da bi se sokolstvo v Domžalah tudi uradno organiziralo.

Za to idejo je bil najbolj vnet **Andrej Slokar**, ki je postal najprizadevnejši pospeševalec sokolske ideje; pa ne le v besedah. Za uresničenje sokolskih zamisli je bil vedno pripravljen pomagati tudi z denarnimi in drugimi prispevki. Navdušenje sovaščanov (do leta 1925 so bile Domžale še vas) je bilo zanj spričo specifičnega gostilniškega poklica toliko lažje.

Drugi tak navdušenec za sokolsko idejo je bil **Milan Jenčič** iz Mengša. Tretji je bil **Bojan Drenik** iz ljubljanskega Sokola. Njihova zasluga je bila, da se je domžalski Sokol v razmeroma kratkem času močno okreпил, si pridobil veliko simpatizerjev tako v samih Domžalah, kot v okolici.

Breceljnik je omenjeno zapisal takole: »Misliti smo morali na to, da dete krstimo in ga posadimo med druge odrasle Sokole ter da mu preskrbimo varuhe, da ga bodo čuvali in mu pomagali rasti, če nočemo, da nam otrok že ob rojstvu zmrzne!«

Zato smo sklenili, da naj bo ustanovni občni zbor pripravljen čimprej. Dogovorili smo se, da naj se opravi na Štefanovo, to je 26. decembra 1905 popoldne v Kuharjevi gostilni, in sicer ob treh popoldne.

Tedaj pred sto leti, se je sokolska ideja hitro širila med Slovenci. Z ustanavljanjem sokolskih društev so želeli povsod najprej s telesnimi vajami utrjevati svoje člane in jih (tako so zapisali) skušali ohranjati telesno čvrste. Bila pa je sokolska organizacija tudi obramba proti potujčevanju, zato je bila nekakšno ognjišče prave narodove zavesti in ljubezni do svojega doma. S sokolsko disciplino so želeli vsakemu članu utrditi samozavest

in okrepiti upanje, da bodo za Slovence nastopili boljši časi. O čistosti idejne zasnove sokolskega gibanja govori tudi geslo, ki ga je izbral prvi med sokoli, Čeh dr. Miroslav Tyrš, za svoje članstvo. **Sokoli naj bi delovali tako, da ne bi dosegali ne koristi, ne slave!**

Zgodil se je ustanovni občni zbor!

Ustanovni občni zbor se je nakazoval že dalj časa in so z njim, tako so menili, kar predolgo odlašali. Naposled je obveljalo, da bo potekal na dan sv. Štefana, 26. decembra 1905, začel naj bi se pa ob 3. uri popoldne v Kuharjevi gostilni v Domžalah. Na prireditve so prispeli tudi gostje iz Ljubljane in Kamnika, tako da se je lahko točno začela. Udeležba je bila kar številčna, saj se je udeležencev zbralo za dve gostilniški sobi.

Že pred prireditvijo pa so imeli organizatorji kar nekaj težav s formalnostmi, to je z vlogo kamniškemu okrajnemu glavarstvu. Vlogo sta sestavila Rado Breceljnik in Ivan Kralj, podpisati pa bi jo morala dva ugledna domžalske posestnika. Pa ni bilo odziva, saj primernih uglednikov, ki bi vlogo podpisala, ni bilo mogoče najti ali pregovoriti. Vsakogar tudi ni bilo mogoče prositi zaradi njegove narodne mlajčnosti ali pa zaradi prijateljevanja s tujci. Mnogo jih je bilo, ki sokolski misli niso bili naklonjeni in tudi ne predani slovenstvu. Kaj je sestavljalca vloge še preostalo? Vlogo sta podpisala sama, torej njena sestavljalca: Breceljnik in Slokar.

Zborovanje se je na dan 26. decembra 1905 začelo z uvodno besedo predsednika pripravljalnega odbora **Andreja Slokarja**. Slokar je po opravljenih običajnih formalnostih že uvodoma z ognjevitno besedo navduševal prisotne udeležence za sokolstvo. Vznoseno je pozdravil odposlance Sokolske zveze, zastopnike kamniškega Sokola, pevsko društvo Lira ter poudarjal veselje ob številčni udeležbi. Ko so prebrali pravila novega društva, so začeli takoj vpisovati nove člane (105 se jih je vpisalo že ob prvem trenutku), določili pa so tudi odbor domžalskega Sokola.

Prvi starosta – Andrej Slokar!

Za prvega starosta so izvolili **Andreja Slokarja**, domžalskega trgovca z lesom, ki so ga udeleženci ustanovnega zbora navdušeno pozdravili. Za podstarosta so izvolili **Bedricha Polaka**, pivovarja iz Mengša. Za načelnika telovadcev so določili **Rada Breceljnika**, sina posestnika iz Domžal, odborniki pa so postali: **Kristijan Engelman**, nadučitelj, **Franc Kuhar**, posestnik in gostilničar iz Domžal, **Rado Jelenc**, zasebni uradnik z Brda, **Alojzij Škofic**, posestnik in gostilničar iz Šentvida pri Lukovici, **Josip Adamič**, posestnik in vrvar iz Domžal in **Ivan Kralj**, pravnik iz Jarš. Namestniak sta postala **Anton Zalokar**, mizarski pomočnik iz Domžal ter **France Rihtar**, posestnik in mlinar iz Štude. Izvoljeni so bili: za preglednika računov **Franc Flerin**, posestnik in veletrežec iz Domžal, **France Ravnikat**, posestnik in tesarski mojster iz Domžal ter **Ivan Kecelj**, medicinec iz Trzina.

Novo sokolsko društvo je v imenu Sokolske zveze pozdravil **brat Kajzelj**, ki je poudarjal pomen sokolskega gibanja za Slovence in izražal veselje nad novoustanovljenim društvom. Med samo so se člani sokola naslavljali z »brati«, domislili pa so si poseben slovar besed, ki so jih v sokolskem gibanju uporabljali. Za Kajzljem je nastopi brat Bojan Drenik iz ljubljanskega Sokola.

Takole je v zapisniku ostalo zapisano:

Brat Bojan Drenik nazdravlja v imenu vsega slovenskega Sokolstva novorojenemu

bratskemu domžalskemu društvu in obrazlaga v daljšem jednatem govoru pomen in nalogo sokolstva.

V imenu kamniškega Sokola nazdravlja njegov načelnik brat Polak in želi, da bi njegov najbližji sosed krepko in vztrajno zastopal sokolsko idejo ter bil v tem oziru svojemu sosedu, kamniškemu Sokolu, veren pomočnik.

Brat Sax nazdravlja novorojenemu Sokolu v imenu slovenske samozavesti in poudarja, da je dolžnost vsakega sokola gojiti poleg telovadbe tudi narodno zavest in ljubezen do lastnega naroda in biti tako neustrašen član narodne armade, katere naloga je ustaviti se tujemu navalu in braniti slovensko trdnjavo oholim tujcem.

Vsem govornikom se je zahvalil izvoljeni starosta Andrej Slokar in člane pozval k zvestobi do gibanja in jih poprosil, naj povečajo z marljivostjo svoje moči možnosti za doseganje uspehov v prihodnje. Poudaril je delež Bojana Drenika in ocenil, da ima ta največ zaslug za to, da so v Domžalah zmogli ustanoviti svoje sokolsko društvo.

Izrazil pa je tudi nezadovoljstvo nad odzivom medijev, to je uredništev časopisov, ki so ustanovni občni zbor v Domžalah spregledali; razen Našega lista, ki je edini poslal v Domžale svojega novinarja. Menil je, da je odsotnost novinarjev prav obsodbe vredna.

S prvo zbrano članarino kupili – bradljo!

Že na ustanovnem zboru domžalskih sokolov se je vpisalo 150 članov, članarina pa je znašala 50 kron. Pokazalo se je, da so domžalski sokoli lahko že kmalu naročili in potem tudi plačali prvo telovadno orodje – bradljo. Ko je prišla v Domžale, so jo postavili pred Kuharjevim kegljiščem, prvo stojo na njej pa je opravil Franjo Brecljnik. Potem so z vadbo pričeli resneje, in sicer po štiri ure na teden. Vrhunskih vaj glede na nizek strop v eni od gostilniških sob, ki je postala prva domžalska sokolska telovadnica, seveda ni bilo mogoče izvajati. Pa tudi: v Domžalah težkim telovadnim elementom nihče še ni bil kos. Videlo pa se je, da imajo mladi Domžalski veliko volje in veselja do vadbe in sokolstva.

Ljubljancani so bili Domžalcem v veliko pomoč!

Franjo Brecljnik je v spominih na začetke sokolstva v Domžalah kasneje ob 30-letnici v letu 1935 zapisal, da je od vsega začetka mlademu domžalskemu Sokolu najizdatneje pomagal ljubljanski Sokol.

»Omenjam tudi, da nas je ljubljanski Sokol najizdatneje podpiral in tudi večkrat zletel v Domžale, da podkrepi svojega malega bratca. Istotako tudi kamniški brat. Posebno naj omenim požrtvovalnost in naklonjenost, ki so jo izkazali mlademu domžalskemu Sokolu bratje: Drenik, Kostenapfl in Burgsthaler in ga hodili vežbat, za kar jim bodi izrečena najprisrčnejša zahvala.«

Domžalski sokoli so si po svoje zamislili svoj vplivni prostor. Sokol je ptica, zato so si razširjenost svojega delovanja zamislili tako, da so si jo ponazorili s prispodobno razpona sokolovih kril, razprostrta krila sokola pa naj bi pomenila vplivno območje Sokola v Domžalah. Takole so si po Brecljnikovi zamisli predočili to svoje vplivno območje:

»Ena perut tega ptiča naj bi segala do Dolskega, a druga do Črnega grabna. Iz kakega vzroka se je tiščala desna perut le Domžal, ne morem povedati. Vidim pa, da je razprostrl naš Sokol levo perut prav mogočno čez Dob in Moravče, vse tja do romantičnega Črnega grabna. Kar se tiče moje osebe, mi žal ni bilo dano, da bi malo sokolsko dete dolgo učil hoditi in potem leteti. Na spomlad dom poziv k železnici. Svoje novo službeno mesto sem

nastopil na italijanski meji, zato mi ni bilo več mogoče voditi domžalskega Sokola. Poslovil sem se in ga prepustil drugim, ki so se ga oprijeli z enako ljubeznijo in ga gojili, da je zrasel v krepkega, odpornega ptiča – Sokola.

Vse delo so opravljali ljubiteljsko – brez plačila!

Vsa mesta uprave Sokola so izvoljeni funkcionarji opravljali brez plačila, vsa dela so opravljali iz ljubezni do sokolske ideje, celo najvišji funkcionarji vrhovne uprave Slovenske sokolske zveze niso uživali nikakršnih nagrad ali stalnih plačil. Vsak, ki je bil izvoljen, je menil, da gre za veliko osebno priznanje in za pohvalo njegovemu osebnemu prispevku. Sokoli so se še dolgo spominjali strogih postopkov, ki so morali biti opravljene pred sprejetjem v članstvo in za nošenje sokolskega znaka. Tako ravnanje je potekalo kar dolgo, posebej v tistih okoljih, kjer so sprejemali v članstvo akademsko izobraženo mladino, ki se je svojega sokolskega poslanstva še posebej dobro zavedala.

V Kuharjevi gostilni, kjer je bil Sokol ustanovljen in opravljeno tudi ustanovitveno dejanje – občni zbor, so potem, v prvem obdobju delovanja, potekali tudi društveni sestanki. Tudi prve telovadne akcije, vadba in deloma tudi nastopi so potekali v tej Kuharjevi gostilni, v enem izmed gostilniških prostorov. Pozimi so telovadne aktivnosti potekale znotraj gostilne, poleti pa na vrtu pod bližnjim kozolcem.

Žal je že v prvem obdobju delovanja društvo ostalo brez načelnika brata **Franja Brecljnika**, ko je vadbo prevzel **Bojan Drenik**, vaditelj iz ljubljanskega Sokola. **Brecljnika** so delo, posel in služba pognali v svet, zato ga je na domžalskem načelstvu zamenjal **Franc Majzelj**.

Franc Majzelj je bil zelo vztrajen in požrtvovalen sokolski delavec, saj je s svojo pridnostjo hitro postal najbolj dejaven član domžalskega Sokola.

Kot je mogoče prebrati v skrbno zapisanih virih o sodelovanju v prvem obdobju, je bil **Franc Majzelj** izredno sposoben človek, ki se je odlikoval v organizaciji, vodenju dela, vodenju tajništva, skrbnem gospodarjenju, uresničevanju zastavljenih ciljev in vsem drugem, česar se je lotil v začetnem obdobju domžalskega Sokola.

Česarkoli se je »brat« **Majzelj** (tako so se sokoli med sabo naslavljali) lotil, vse se je uresničilo, saj je bil v vsem v svojem delu tudi nenavadno vztrajen. V nobenem primeru ni odstopal od svojih načrtov. Glavno organizacijsko vlogo je **Franc Majzelj** opravil tudi pri pripravi in izvedbi prvega večjega telovadnega nastopa Slovenske sokolske zveze, ki je bil organiziran 15. avgusta 1907 na sejmišču v zgornjih Domžalah.

Fotografiji prvega sokolskega nastopa v Domžalah

Na obeh fotografijah lahko vidimo, da je tedaj nastopilo okrog 100 telovadcev v prostih vajah, kot so tedaj skupno, nezahtevno vadbo poimenovali. Vsaj pet let je bilo delo domžalskega sokola v domeni enega samega človeka – **Franca Majzlja**, ki je gotovo zelo zaznamoval (ob **Andreju Slokarju**) prvo obdobje. Kot je zapisano v člankih o delu Sokola kasneje, je bil **Franc Majzelj** miren človek, ki ni bil slave in priznanja željan, ni silil v ospredje; raje je bolj v ozadju uresničeval zastavljene cilje. Zato ga v začetnem obdobju domžalskega Sokola moramo postavljati na prvo mesto med sokolskimi dejavniki; najpoprej onimi, ki so bili v začetku najdejavniji, najprizadevnejši in najbolj delavni.

Pokaže se potreba po sokolskem domu v Domžalah...

Dejstvo, da domžalski sokoli niso imeli svojih prostorov in so morali gostovati predvsem v gostilniških prostorih, je kmalu postalo gibalo k odločitvi, da v Domžalah zgradijo svoj lastni sokolski dom. Sokoli seveda niso potrebovali samo telovadnice, hudo so pogrešali tudi čitalnico, prostor za dramsko dejavnost in prostorske pogoje za druge društvene aktivnosti. Vse to je narekovalo odločitev, da sokoli slej ko prej začno graditi svoj društveni dom. Že leta 1905 so bili v gradbeni odbor za gradnjo sokolskega doma izvoljeni tile Domžalčani: najpoprej starosta **Franc Ravnikar**, tesar, doma iz Prevalj pri Prevojah, ki je imel za dom že izdelane načrte, potem pa še **Andrej Slokar**, **Anton Skok**, **Franc Kuhar**, **Franc Majzelj**, **Milan Jenčič**, **Tomo Petrovec**, **Josip Adamč** in **Ignac Javoršek**.

Potem se je gradnja pričela. Delo je steklo hitro, četudi denarja ni bilo. A kdor hoče in ima dovolj volje, ta bo zmož. To se je že velikokrat dokazalo, ob gradnji domžalskega sokolskega doma tudi. V ač o tem, kako so Domžalčani gradili svoj sokolski dom, pa drugič!

Kako so gradili domžalski sokolski dom...

Ozrlji smo se na vzroke za nastanek sokolske organizacije v Domžalah, pregledali smo nekatere dogodke, ki so narekovali ustanovitev organizacije, ki bo tudi v Domžalah dvigovala narodnostno zavest in naposled pregledali poročila, ki so takrat poročala o ustanovitvi domžalskega Sokola. Ta ustanovni občni zbor se je zgodil 26. decembra 1905. Že kmalu po tem dogodku pa je postala potreba, da domžalski sokoli dobijo tudi svoj prostor, vse bolj očitna. Naposled je bilo sklenjeno, da začno z gradnjo. Imenovan je bil gradbeni odbor in delo je steklo....

Začetne težave gradnje

V pregledovanju v preteklost domžalskega Sokola smo že pregledali, kdo vse je bil med graditelji doma domžalskega Sokola. Že omenjeni člani gradbenega odbora so prevzeli veliko in težavno nalogo, saj so se zidave lotili, ne da bi za načrtovano gradnjo imeli denar.

Ker je bilo tako, so morali člani odbora vložiti ogromno truda predvsem na terenu, kjer so si posebej prizadevali za pridobitev denarja. Prav zbiranje sredstev je bila najtežja naloga vseh, ki so bili kakorkoli povezani z njo. Treba pa je povedati, da so se stvari kmalu zdele uresničljive, saj je zlasti z gradbenim materialom dobro kazalo; konkretni prispevki v letu, opeki, pesku, kamenju so kar živahno prihajali na gradbišč če. Kamenje za gradnjo temeljev je denimo daroval »brat« **Franc Flerin** (posestnik in veletrgovec iz Domžal), opeko zvečine »brat« **Milan Jenčič**, opekarnar iz Mengša. Les je darovala firma Goljevšček, pri kateri je kot delovodja na gradbišču posredoval eden najbolj zagrelih graditeljev – prvi starosta društva **Andrej Slokar**.

Zapisnik seje gradbenikov sokolskega doma z dne 17. junija 1909

V ilustracijo, kako so graditelji zastavili svoje gradbeniško delo, objavljamo zapisnik s seje odbora. Zapisnik objavljamo dobesedno.

Brat starosta otvori sejo, pozdravi navzoče odbornike in da besedo bratu tajniku. Ta prečita zapisnik zadnje seje, ki se odobri in poroča nato o došlih dopisih. Oferte (ponudbe- op –

M.B.) za stavbo Sokolskega doma sta vložila stavbinska mojstra **Ivan Sršen** in **Alojzij Iskra**. Prvi je pripravljen prevzeti zidarstvo delo za 6873,19 Kron, drugi pa za 7572,22 Kron.

Ker je Ivan Sršenova-ponudba za 699,03 Krone cenejša, predlaga brat starosta, da se delo izroči **Ivanu Sršenu**. Pri glasovanju obvelja predlog soglasno. Ob enem se sklene povabiti ga, naj se čimpreje zgledi, da podpiše pogoje; bratje **Adamič, Kuhar in Slokar** pa se pooblaste, da pri podpisu prisostvujejo. Pogoji se neizpremenjeni predložijo v podpis.

Alojziju Iskri se vrne kavicija z ofertom v priporočenem pismu z označbo vrednosti pisma s pripombo, da se na njegov ofert ni bilo mogoče ozirati, ker so bile predložene nižje ponudbe.

Glede stavbnega gradiva se je sklenilo naslednje:

Radi kamna se poveri bratu **Slokarju**, da ga po svoji previdnosti preskrbi, kolikor ga še nedostaja, in sicer naj se plača, ako ga ni več mogoče dobiti zastonj.

Zastran opeke predlaga, naj se poverita dva odbornika, da se pogodita z lastniki opekaren in nasvetuje brata **Jenčiča** in **Majzela**; predno pa se to zgodi, naj se po dopisnici vpraša za cene. Sprejeto.

Les je preskrbljen; brat **Slokar** prevzame skrb, da posamezni darovalci les pripeljejo pravočasno. Brat starosta predlaga, naj tajnik stavbenega odbora vodi natan čen stroškovnik. Obvelja.

Obenem pripomni, da se bode glede razglednic »Sokolskega doma« obrnil na neko tvrdko na Dunaju, kar se vzame na znanje.

Brat Slokar poroča, da je poveljstvo tukajšnje orožniške postaje vprašalo, bi li ne hotel »Sokol« sprejeti postaje v svojem novem »Domu«; sklenilo se je odgovoriti, da se ponudba sprejme, samo naznanijo naj nam pogoje, pod katerimi bi prevzeli stanovanj.

Ker je društveni odbornik brat Ferk odšel v Ameriko, se ima mesto njega pozvati namestnik v odbor. Pri zadnjem občnem zboru sta bila za namestnika izvoljena brat **Breceljnik** in **Jezernik** z enakim številom glasov. Žreb je odločil za brata **Jezernika**, ki se ima o tem obvestiti in povabiti k prihodnji seji.

Nato se seja sklene.

V Domžalah, dne 17. junija 1909

Gradbeni material so vozili »s tlako«

Gradbeni material so na gradbiščih furmani vozili prostovoljno s »tlako«, tako se je tedaj reklo. Pri teh akcijah so sodelovali mnogi, predvsem pa člani sokolskega društva. Žal je bilo delavoljnih članov s potekom gradnje številčno vse manj, četudi je bila stvar resno zastavljena. Med gradnjo so našli le še 84 članov.

A del na sami gradnji tudi to žalostno dejstvo ni ustavilo! Samo naprej je kazala pot. In dela so kar nadaljevali, četudi so tudi najbolj neutrudni med sokoli že nekoliko omahovali. Pri teh delih se je s tlako in nenehno pomočjo v prevozih zelo izkazal **Pavle Bertoncej**, ki ga je kasnejši kronist in funkcionar **Ivan Stenovec** posebej pohvalil za nadvse predano delo pri gradnji.

Zasebni poroki – z lastnim premoženjem...

Kljub velikemu prizadevanju in mnogim prostovoljcem, ki so skušali po najboljših močeh pomagati, pa je zadeva kljub vsemu predvsem v financiranju zastajala, saj ni bilo denarja, da bi ga izplačali vsaj zidarjem, tesarjem in najetim delavcem. Potrebno je bilo najeti posojilo. Tega je domžalskim graditeljem odobrila Mestna hranilnica v Kamniku. Ob tem je bilo seveda potrebno najti poroke za kredit, nihče pa ni želel spodpisanim poroštvo

zastaviti svojega, t.j. zasebnega premoženja. Naposled so se kot poroki za kredit podpisali v dokumente najbolj zagreti graditelji **Slokar, Kuhar in Jenčič**.

Ti so naposled prešli preko vseh težav in gradnjo pospešeno sklenili in prišli do slavnostnega trenutka – odprtja sokolskega doma, ki je bil eden prvih sokolskih domov v Sloveniji, zagotovo pa po arhitekturno dodelani podobi in secesijskem videzu najlepši. Ko so zbrali vse račune, so mogli ugotoviti, da je dom stal nekaj manj kot 60.000 Kron tedanje veljave, žal pa vsi računi tega zneska niso bili plačani in so terjatve še dolgo bremenile sokolsko delo in pomenile veliko težav za nemoteno delo v sokolskem društvu. Koliko je bil novi zgrajeni dom v resnici vreden in koliko so z delom in darovi prispevali tedanji »sponzorji«, tega danes ni mogoče ugotoviti.

Odprtje doma je bila 8. avgusta 1911

Za majhne Domžale, do leta 1925 so bile še vas, je bilo odprtje sokolskega doma velik, pravzaprav izjemen dogodek, naravnost neverjeten dosežek tako malega kraja. Dosežku so se čudila sokolska društva v mnogo večjih slovenskih krajih, kjer niso mogli najti moči in sredstev za gradnjo.

Ob tem, ko so Domžalci leta 1911 dobili svoj Sokolski dom, pa ne smemo pozabiti, da je bil 5. avgusta 1910, torej leto poprej, odprt Društveni dom (danes Kulturni dom **Franca Bernika**), stavba prav tako secesijskega videza in delo istega avtorja – **Franca Ravnikarja**. Tako so imele Domžale v letu dni zgrajene kar tri izjemno lepe secesijske stavbe: ob obeh domovih še Turkovo hišo, prav tako zgrajeno okoli leta 1908.

Vrnimo se k sokolskemu domu in slavnostnemu odprtju. Velika in nadvse slavnostna prireditev se je pripravljala ob odprtju doma. Ljubljanski Sokoli in društvo Narodni dom so se podali na pot v Domžale iz Ljubljane; prihajali so preko Dragomlja, kjer so jih Domžalci že pričakali, potem pa so peš skupno korakali novemu domu naproti.

Dom je bil naposled dograjen...

Domžalčani so se na prireditev skrbno pripravljali. Na vhodu v Domžale so postavili velik slavolok z napisom, pripravili so prireditveni prostor in si zamislili celo acetilensko razsvetljavo. Na prireditvi, ki jo je bilo mogoče opazovati s posebej za to priložnost zgrajene lesene tribune, je na posebni tribuni igrala domžalska godba. Cena sedeža na tribuni za goste je znašala 2 kroni, zanimivo pa je, da so bili sedeži skrbno oštevilčeni. Na prizorišču in v okolici doma so postavili veliko mlajev in sedem prodajanih paviljonov, pokritih bodisi z deskami bodisi s ponjavami. Določili so celo ceno za vstop na plesišče. Veljal je pol krone. Organizatorji so poskrbeli za najmanjše podrobnosti, ki pa se jih na kasnejši prireditvi niso vsi držali.

Ob slavnostnem odprtju navdušili telovadci iz Ljubljane..

V zadnjem nadaljevanju feljtona smo zapisali, da so iz Ljubljane na slavnostno odprtje prišli peš iz Ljubljane povabljeni udeleženci odprtja – ljubljanski sokoli in člani društva Narodni dom in da so jim šli Domžalčani naproti do Dragomlja, kjer so jih pričakali in pozdravili. Potem so se vsi peš napotili v Domžale, do novega sokolskega doma. V Ljubljani so določili, da je bil na dan odprtja domžalskega sokolskega doma v Domžalah organiziran zlet Ljubljanske sokolske župe, prišli so Gorenjci iz Gorenjske župe, tako da je bil tudi iz tega razloga obisk v Domžalah številčnejši.

Ob odprtju so Domžalčani pripravili veliko slavnostno prireditev, na kateri se je zbrala velika množica sokolov iz vse Slovenije. Potekala je takole:

1. Prihod sokolskih društev pred Sokolski dom
2. Slavnostno odprtje z govorom tajnika sokolskega društva Domžale
3. Telovadni nastop sokolov – proste vaje
4. Slavnostni spreved po Domžalah.

Posebej je navdušila velika slavnostna akademija, na kateri so nastopili mnogi najuspešnejši sokolski telovadci, izjemno uspela je denimo točka, ki jo je telovadna vrsta sokolov iz Ljubljane pripravila na štirih bradljah pod vodstvom brata Murnika.

Veselica je bila in je še običaj...

Kot je bil tedaj običaj (tudi danes ni drugače), so slavnost sklenili z veliko veselico, na kateri so kar nekaj kozarcev spremenili v neuporabno steklovino. To je mogoče sklepati po tem, da so po odprtju spet naročali nove količine kozarcev in vrčkov. Vsaj tako je razbrati iz zapisnikov društva v jeseni leta 1911. Nekaj so jih nemara razbili mesec ali dva po sklenjeni slavnostni prireditvi odprtja.

Zdaj pa k organizirani vadbi

Odkar je bila v sklopu sokolskega doma zgrajena telovadnica, so v njej telovadili trikrat na teden, in sicer ob torkih, četrkih in sobotah od pol devete do desedete ure zvečer, včasih pa tudi v nedeljskih popoldnevih od 3. do 5. ure. Med telovadce se je v Domžalah zapisalo 23 mladih. Načrt telovadnice (načrt za opremo, orodja in njihovo postavitev) je izdelal inženir UHLIR iz Ljubljane.

Takole so zapisali ob odprtju doma o svojih načrtih za telovadno dejavnost:

Redna telovadba se je iz lahko umljivega vzroka zmogla pričeti šele sedaj, ko imamo novo telovadnico in je gotovo pričakovati, da se bodo bratje iste v najmnogobrojnejšem številu udeleževali: prosim vse brate za primerno agitacijo, da bode zmoglo društvo nastopati čim častneje.

Ustanovil se bode v kratkem času tudi vaditeljski zbor, da se zamorejo v njem izobraziti bodoči vaditelji, katerih vedno tako primanjkuje. Uredila se bode nadalje telovadbi naraščaja, to je fantov od 14 do 17 let, ter prosim starše, kakor tudi razne mojstre, da dovolijo svojim sinovom oziroma vajencem, da se smejo telovadbe v čim večjem številu udeleževati, kar jim bode gotovo v vsakem oziru le v korist.

Želim, da bi vsi bratje, kakor tudi prijatelji Sokola v Domžalah, vsak po svoji moči pripomogli k temu, da se bode zamoglo isto v prihodnjem upravnem letu ugodnejše glasiti, kar bode sedaj lahko mogoče, ker je tako krasna telovadnica na razpolago.

Ko so pod investicijo potegnili črto...

Pod investicijo so takoj po odprtju »potegnili črto«. Koliko je nova pridobitev vredna? Ugotovili so, da je sokolski dom vreden 60.000 zlatih kron tedanje veljave z neplačanim delom in materialom vred. Znesek te ugotovljene vrednosti sokolskega doma se je še tedaj nekaterim zdel prevelik, saj je bilo po dokumentih in zbranih računih (oceno so opravili že v letu 1911) v treh letih gradnje za stavbo izplačano le 25.455.79 Krone. Ocenili so, da znaša vrednost celotne imovine na sokolskem domu, vključno z opremo in telovadnim orodjem 33.011.60 Kron. Preostanek do 60.000.00 Kron naj bi bilo delo, ki so ga prizadevni graditelji opravili prostovoljno. Vendar je bila ob vseh teh zneskih ena lepota pomanjkljivost.

Kje vzeti denar za poplačilo obveznosti?

Ob zgrajenem domu je bilo nedokončano investiranje, denarja za poplačila zapadlih obveznosti pa nikjer. Tako so se že ob odprtju kazale resne težave za nemoteno poslovanje in delo v prihodnosti društva. Težave so potem zaradi omenjene plačilne nesposobnosti res nastopile, prišlo pa je tudi do preprirov z izvajalci. Pa ne s komerkoli! V odilni član društva, Ivan Brečeljnik, ki je na domu s sinom ob gradnji doma izvajal različna mizararska dela, je zahteval za svoje delo več denarja, kot pa mu ga je bilo vodstvo društva pripravljeno plačati, tako da je prišla stvar celo v sodno obravnavo.

Prostore so namenili za tele dejavnosti...

V domu je za plačilo 300 Kron najemnine dobil začasno stanovanje graditelj in projektant Franc Ravnikar (dve sobi, kuhinjo, klet in pralno kuhinjo). Pri tem se je najemnik zavezal, da bo ob izselitvi pustil stanovanje tako, kot ga je prejel. Ob omenjenem stanovanju je sokolsko društvo Domžale oddalo še društvene prostore »PROSVETI« za knjižnico in CIRIL-METODOVI podružnici za društvene sestanke. Ob tem so enega od prostorov namenili tudi telovadcu za garderobo.

Na rednih sestankih društva, ti so bili vsako prvo sredo v mesecu ob 8. uri, so se pogovorili pravzaprav čisto o vsem. Nekaj zanimivosti:

- za neudeležbo na sestankih je moral vsak, ki na sejo ni prišel, plačati v društveno blagajno 1 Krono kazni (globe)
- stavbo sokolskega doma so že od začetka delovanja zavarovali za 40.000 Kron
- ob več ponudbah, kdo bo prodajal sodavico na društvenih veselicah, so zavrnili ponudbo I. Kuralta (ker ni bil član društva), sprejeli pa so ponudbo Kircherja, ki je tudi izdeloval sodavico, saj je bil (tako so zapisali) »marljiv društveni član in prizadevni nabiralec denarnih prispevkov za Sokolski dom.«
- Vsi člani društva so se morali tikati, saj je bil zanje le to pravi znak bratstva.

Kredit za poplačilo najnujnejših obveznosti...

Pri Mestni hranilnici v Ljubljani so po sklepu društva sokoli vzeli kredit 2000 Kron na menico za dva meseca. Z omenjeno vsoto so mogli poravnati najdlje zapadle terjatve ter organizirati telovadni trip v novem domu.

Dom je kmalu postal zatočišče vsega sokolstva in onih, ki so bili sokolstvu kot gibanju naklonjeni. Javni nastopi, telovadba, prireditve, igre, zborovanja, predavanja, delovanje narodnih in prosvetnih društev je posej potekalo v Sokolskem domu. Posebej povezani so bili Domžalčani z Moravčani, ki so s svojimi igrami radi hodili igrati v Domžale in okolico, Domžalski Sokol je prirejal izlete v okolico Domžal, v Črni Graben, člani so hodili po različnih sokolskih slavnostih na Gorenjsko in Notranjsko. Za vsak obisk posebej so se odločali, ali bodo šli na različne sokolske prireditve množično ali pa bodo navzoči le »po deputatih.«

Prvega starosta, Andreja Slokarja, zamenjal Franc Ravnikar...

Ker se je zaradi slabega zdravja z mesta staroste sam umaknil Andrej Slokar, je bil na izrednem občnem zboru na njegovo mesto postavljen projektant doma, Franc Ravnikar. Takole so zapisali o njem:

»Brat Slokar predlaga za starosta brata Franca Ravnikarja, ki se je ves čas, kar se je staval Sokolski dom, pridobil nevenljivih zaslug za društvo.«

Po krajšem omahovanju in izgovarjajoč se na svoje posle, je Franc Ravnikar sprejel mesto drugega staroste v domžalskem Sokolu. Za namestnika so mu določili Josipa Adamiča in Janka Bogataja.

V hudih finančnih težavah: kako poplačati finančne obveznosti gradnje doma...

Z dograditvijo Sokolskega doma in z njegovim slavnostnim odprtjem pa so se težave za Domžalčane šele začele. Ob balkanskih vojnah so v domu organizirali nekaj predavanj na balkansko temo, pripravili pa so tudi nabiralno akcijo za balkanski Rdeči križ za članje Sokola, nakazovali po 20 Kron podpore. Ustanovili so tudi tamburaško skupino Zvonček; ustanovili so ga z namenom, da bi prihranili izdatke za nastopanje godbe.

V letu 1913 je bilo v sokolskem društvu opaziti poudarjeno skrb za prosvetno delovanje, zanemarjali pa niso niti običajnega sokolskega delovanja. Z vso odgovornostjo ga je prevzel mednarodni tekmovalac brat **Vinko Rabič**. Po njegovem odhodu je načelstvo v domžalskem Sokolu prevzel domačin **Jože Gašperin**, ki je ostal načelnik do svetovne vojen. Bil je, tako so zapisali kronisti, zadnji načelnik pod tujim, avstroogrskim jarmom in prvi načelnik v novi slovanski domovini – kraljevini SHS.

Delo na višku – finančne težave pa tudi...

Čeprav je bilo delo v domžalskem Sokolu v zadnjih petih letih zelo dobro in uspešno, pa so to obdobje zaznamovale velike denarne obveznosti do različnih denarnih zavodov in mnogih upnikov. Te obveznosti so izhajale še iz obdobja gradnje, zadevale pa so odbornike, ki so bili zavezani poroki in tudi druge člane. Terjatve so bile vse večje, terjani zneski so postajali vse večji, spremljale so jih tudi različne grožnje. Denarja ni bilo kje vzeti, odbornikov se je že lotevalo malodušje. Da bi društvo obvarovali pred sodno izterjavo ali možnim razpustom so že leta 1912 ustanovili »**DRUŠTVO ZA ZGRADBO IN VZDRŽEVANJE SOKOLSKEGA DOMA V DOMŽALAH**«.

Pravila za to društvo je sestavil advokat **dr. Kokalj** iz Ljubljane. Leta 1913 je omenjeno društvo v celoti prevzelo vsa finančna in druga bremena Sokolskega doma v Domžalah, torej vse obveznosti, ki so dotlej bremenile društvo Sokol. Razumljivo je, da so društvo sestavljali skoraj izključno dotedanji člani Sokola: **Slokar, Kuhar, Ravnikar, Jerič, Majzelj in drugi**, ki so bili že dotlej tako ali drugače kot poroki soodgovorni za plačevanje obveznosti Sokolskega doma.

V časih, ko pride do nepremostljivih težav, je normalno, da marsikje pride do prerekanj, nesporazumov, različnih gledanj na isto stvar in hudih nasprotovanj. Tako je bilo tudi med člani Sokola in odborom društva. V želji zbrati kar največ denarja so poplačilo dolgov so se oprijeli skrajnostne oblike: s pločevinastimi nabiralniki, posredovanimi med ljudi, so skušali zbrati kar največ denarja; najmanj toliko seveda, da bi z njim poplačali vsaj najnujnejše obveznosti in obresti. Poskus se seveda ni obnesel in društvo se je pred prvo svetovno vojno znašlo v skoraj brezizhodnem položaju.

Vojna: Sokolsko društvo je razpuščeno!

Vojna vedno pomeni strahovit poseg v vsako društvo. Ob pričetku prve svetovne vojne je prišlo do razpustitve vseh sokolskih društev. Vsi najaktivnejši in najbolj prizadevni delavci

v domžalskem Sokolu so bili mobilizirani v avstroogrsko vojsko. Dopise in dokumentacijo je v takem nekaj časa sprejemal **Andrej Slokar**, ko pa so tudi njega mobilizirali, je stvar vzel v svoje roke gostilničar **Franc Kuhar**, ki pa v tem delu ni bil uspešen. Dopisom, problemom in gospodarjenju z domom ni posvečal kaj prida skrbi, tako da iz tega obdobja prve svetovne vojne ni ostala nikakršna dokumentacija; celo nobenih, niti najpomembnejših dokumentov iz tega časa ni!

Dom zasedejo vojaki – in ga izropajo...

Jeseni leta 1914 se je v dom nastanil 97. Tržaški pešpolk in v domu ostal kar pol let. Od 31. julija pa do 3. marca 1918 je bila potem v domžalskem Sokolskem domu vojaška bolnica s 104 posteljami.

Čas težkih preizkušenj...

Ves ta čas je pomenil za sokolsko društvo čas težkih preizkušenj. Pred očmi ustrahovanega članstva je izginjalo veliko in z največjimi odrekanni pridobljeno premoženje. V domu so gospodarili tujci – Avstrijci, ki so poskrbeli, da se je društvena imovina ves čas uničevala. Mnogo dragocene opreme je bilo izropane, s telovadnega orodja in treh blazin so izrezali usnje, izginili so kroji, oprema, stoli, mize, trobilni rogovi. Poškodovali so peči, zidove, parket, stavba je na vseh mestih kazala posledice uničevalske vojaške sle. Škoda, ki so jo ocenili, je znašala 7460 Kron.

Ob uničenem domu pa so terjatve za plačevanje obrokov porokom-plačnikom prihajale še kar naprej. Izropanost doma, ob tem pa neplačani dolgovi, je bila danost, ki jo je na Domžalskem pustila vojna. Sokolski dom v Domžalah je bil naenkrat v položaju, da ga zaradi neplačanih dolgov prodajo. Kar naenkrat se je pojavilo nekaj možnih kupcev (med njimi so bili tudi Domžalčani) in pa vojni dobičkarji, ki so v poceni nakupu in kasnejši prodaji doma začutili novo možnost za okoriščenje.

Doma ne damo, ne bomo ga prodajali!

V Domžalah je bil tedaj župan **Franc Cerar**, posestnik in slammikarski podjetnik iz Stoba in je uvidel, kam peljejo Sokolski dom neplačani računi in v plačilo zapadli dolgovi. Bil je dovolj zaveden in narodno ozaveščen, da je uradno izjavil: »**DOKLER BOM JAZ IMEL KAJ MOČI, SOKOLSKI DOM V DOMŽALAH NE BO PRODAN!**« Tako se je tudi zgodilo.

Pisatelj dr. Ivan Tavčar, ki je bil pravni zastopnik Mestne hranilnice v Ljubljani, je sodišču predlagal, da naj za Sokolski dom v Domžalah uvede prisilno upravo. Sodišče je zahtevi ugodilo in za prisilnega upravitelja imenovalo Franca Cerarja. Danes lahko ugotovimo, da sta torej **Ivan Tavčar in Franc Cerar** uspešno preprečila prodajo doma, ki je po prevratu spet prešel v upravo Sokolskega društva v Domžalah.

Navdušenje ob koncu vojne!

Tudi Domžale je zajelo nepopisno navdušenje, ko je po končani prvi svetovni vojni naposled zavladal mir. Praznovanje konca vojne so v Domžalah pripravili celo dva dni prej, kot pa je potekalo v Ljubljani. Bil je 27. oktober leta 1918. To je bil dan, ko je po štirih letih vojne spet prišlo do nastopa domžalskih sokolov v rodni Domžalah. Ob tej priložnosti so oblečeni v sokolske kroje sokoli pripravili veliko povorko po Domžalah. Udeležili so se je

vsi, ki so domžalski Sokol ustanavljali in so pomenili osredje sokolskega gibanja ter množica drugih udeležencev.

Ko je bilo praznovanje mimo, so se sokolski navdušenci sestali na praznik t.i. »Ujedinjenja« – 1. decembra 1918. Nastopili so v krojih: 14 članov, 7 članic, 22 dečkov in 14 deklic.

Vodil jih je društveni načelnik **Jože Gašperin**, ki je tedaj postal prvi mož sokolske dejavnosti, predvsem sokolskega tekmovalnega dela, poprijel pa je povsod tam, kjer je uvidel, da njegova pomoč potrebna. Sprva je bil za vse sam, saj je vodil vse oddelke. Polagoma si je pridobival vaditelje in vaditeljice, kljub temu pa se sokol številčno ni kaj dosti povečal nad tisto število članov, kot jih je bilo pred vojno.

Seznam članov v letu 1919 kaže, da je domžalski Sokol tedaj štel 138 članov, ob ustanovitvi pa jih je bilo 128.

Naposled poplačali dolgove...

Za prvo nalogo si je odbor spet zadal plačati dolgove. Nalogo so zaupali **Egidiju Šetini**, **ravnatelju Majdičevega mlina v Jaršah**. Mož je predlagal razpis 200 nabiralnih pol, od katerih je vsaka veljala 200 Kron. Akcija je dobro uspela, za opravljeno nalogo pa so Egidiju Šetini 11. 1. 1920 namenili posebno pohvalo. Poplačane so bile menice, obresti, prostori doma so bili nanovo urejeni in prepleskani, orodje popravljeno, elektrika nanovo položena, postorjeno je bilo pravzaprav vse, da je dom lahko zaživel na novo. Z različnimi drugimi akcijami (sem sodi tudi veliki javni nastop 20. septembra 1920) pa so nabrali toliko, da so do jeseni leta 1920 lahko poplačali ves dolg. Prvi starosta **Andrej Slokar** je tedaj rekel: **»Zdaj je društvo zares samostojno! Pod svojo streho smo svoj gospod!«**

Domžalčani pobudniki sokolstva tudi v okolici...

V letu 1921 je domžalski Sokol ustanovil svoje odseke: 17. julija v Moravčah, 26. julija v Dobu, 14. avgusta pa na Brdu. Brdski odsek je leta 1927 prenehal delovati, moravški in dobski odsek pa sta leta 1930 prerasla v samostojni društvi. Leta 1932 sta bili ustanovljeni še društvi v Blagovici in Trzinu, leta 1933 pa še sokolska četa v Krašnji.

S čim vse so se ukvarjali?

V tem obdobju je bilo na Domžalskem opaziti povečanje zanimanja za udejstvovanje v Sokolu. Delo je bilo poudarjeno narodnobuditeljsko, potekalo je predvsem na telovadnem področju. Sokoli so pripravljali tudi velik vsakovrstnih drugih, zvečine družabnih prireditev. Pripravljali so javne nastope v domačem domu in na prizoriščih na prostem, hodili na gostovanja v bližnjo in daljno okolico, prirejali koncerte (za 72 000 Kron je bil kupljen nov klavir), potekale so dramske predstave (takrat se je reklo, da so to dramatične predstave), saj so s svojimi člani sami pripravili oz. naštudirali več iger ter jih uprizorili v domačem sokolskem domu. Pripravljali so različne razstave eksotičnih živali in akvarijev, organizirali so tekme in razne izlete. Vse to je društvu prinašalo živ utrip, a tudi veliko stroškov.

Na družabnost niso pozabljali!

Da bo resnici zadoščeno, je treba tudi povedati, da so se kljub tedanji pretežni usmerjenosti v t.i. »vežbanje« zelo veliko ukvarjali tudi s pijačo, kozarci, štefani in podobnim. Vse to

kaže, da so znali poskrbeti tudi za radoživost, hkrati za oboje: telo in duha. Kljub vsemu pestremu in vsakovrstnemu utripu, ki ga je vodstvo domžalskega Sokola skrbno načrtovalo, vodilo in organiziralo (sledimo mu lahko po vestno pripravljenih zapisnikih), je število članstva upadalo. Tako je bilo v začetku leta 1922 v Domžalah le še 93 članov. V veliko so k zmanjševanju članstva prispevali različni spori in medsebojna obtoževanja članstva. V mučnih ugotavljanjih resnice in iskanjih soglasja med posameznimi člani je minilo veliko sej upravnega odbora, z različnimi medsebojnimi obtožbami pa so se ukvarjali celo odvetniki in tudi sodišče.

Na podlagi obveznic brezobrestnega posojila je Matej Turk opravil med člani nabiralno akcijo in z zbranim denarjem dosegel obnovo električne napeljave in izboljšal razsvetlavo v dvorani. O teh posegih so zapisali tole:

»S tem je bil dan pogoj za številnejše in bolj obiskovane domače prireditve, koncerte, akademije in veselice!«

Odkritje spomenika kralju Aleksandru I. – Ujedinitelju!

Znano je, da je bil Andrej Slokar, sicer najprizadevnejši sokolski organizator hkrati tudi najbolj zagret pristaš Aleksandra I. Morda je bil Slokar tiste čase celo največji slovenski kraljevski privrženec – rojalist. Za svoj denar si je omislil doprski kraljev kip, 40 000 Kron je plačal sam, toliko je namreč veljala investicija. Kip je postavil pred svojo hišo – nekdanjo Slokarjevo – Šribarjevo gostilno, ki je stala na mestu sedanjega parka pred stavbo policije v Domžalah.

Odkritje kipa, ki je stal v neposredni bližini sokolskega doma, se je zgodilo 7. maja 1924. Seveda so se slavnosti v največjem številu udeležili tudi domžalski sokoli. Prav tako so sokoli s svojo udeležbo ozaljšali tudi slavnosti ob proglasitvi Domžal v trg.

Leta nemira in iskanj...

V letih 1923 – 1928 so se sokoli nekako iskali, dejavnost pa preusmerili v mnoge veselice in druge družabne prireditve. Zelo radi so se dokazovali na številnih sejah, ki jih je bilo v letu 1925 kar 31, zapisnik pa o vsaki od njih govori o mnogih tudi zelo nepomembnih podrobnostih. V letu 1925 je društvo praznovalo 25-letnico svojega delovanja. Slavnostno prireditev so pripravili na sam dan ustanovitve – na štefanovo, torej 26. decembra 1925.

Razmere so bile precej nestanovitne, vsaj kar zadeva telovadno udejstvovanje. Načelnica, vodnica telovadk, Mara Ušeničnikova, je nenadoma umrla, drugih pa za njo ni bilo. V odstvo ni bilo kos nalogam, zato je število članstva še naprej upadalo. Ob koncu leta je zdrknilo na 76.

Domžalski župan Anton Skok je bil pri delu vedno prvi!

Pomanjkanje pridnih, delavnih in predanih sokolov je bilo veliko, saj so se na čelniki in odborniki kar nekajkrat zamenjali. Položaj sta ublažila in omilila s svojim delom šele starosta Tom Petrovec in tihi sokolski navdušenec, Anton Skok, sicer med 17. majem 1921 in 13. aprilom 1927 tudi domžalski župan. Krasila ga je lepa lastnost: skromnost. Nikoli se ni postavljaval v ospredje, bil pa je med onimi, ki so bili vedno zraven pri delu. Brezplačno je dajal električno energijo za razsvetlavo vseh prostorov in to več kot 10 let.

V Domžalah naposled tudi kino!

Leta 1925 se je pojavila želja in tudi potreba, da bi v sokolskem domu dobili tudi prvi domžalski kino. Poskus uvedbe kinopredstav za Domžalčane je stekel tako, da so k sodelovanju povabili nekega potujočega zasebnika, lastnika ustreznih naprav za predvajanje filmov. Po nekaj mesecih od prve zamisli so leta 1926 ustanovili sokolski kino odsek in z njegovo vodenje imenovali Toma Petrovca, Egidija Šetino in Rudolfa Seljaka. Lastne naprave za predvajanje filmov so kupili v letu 1927, aparature pa so stale 40.000 Din. Amortizacijo so zagotovili za dobo petih let, pol leta pred proračunskim terminom pa so bili za omejen nakup plačani vsi stroški. Zapisali so: »Do pare«!

V letih 1928 in 1929 so bila v domu opravljena najrazličnejša opravila, tako na zunanosti, kot tudi v dvorani. Bili so popravljeni ometi, streha, ograja, v dvorani so preložili parket, dom prepleskali in opravili vrsto drugih opravil. Delo domžalskega sokolskega društva je v dvajsetih letih zelo trpelo zaradi različnih razprtij, ko je šlo veliko ustvarjalne energije v to, da so mnogi eden drugemu dokazovali, kdo ima prav. V letu 1929 pa se je zdelo, da je položaj z razprtijami presežen, saj se je začela nanovo spet polniti telovadnica. Članstvo se je spet začelo povečevati, v domu je začela izposoja knjige nanovo ustanovljena sokolska knjižnica.

Znali so poprijeti za delo, znali so se tudi zabavati...

Obdobje do poznih dvajsetih let je minilo predvsem v postavljanju sokolske organizacije v Domžalah in okolici, minilo je v gradnji sokolskega doma, v vzpostavljanju različnih aktivnosti, minilo je v trajanju štiriletne prve svetovne vojne, renoviranju poškodovanega doma, različnih prireditvah in slavnostih, zagotavljanju pogojev za delovanje v prihodnje in poravnavanju dolgov, ki so v vsem obdobju nastali. Nekaterim zelo prizadevnim članom, ki so se za obstoj domžalskega sokola najbolj trudili, je uspelo, da sokolski dom ni bil prodan, da so bili stari dolgovi poravnani in da je delo nekako spet steklo.

V takem, ko so se zaradi smrti, bolezni in selitev zamenjali tudi vodilni možje, so prihajali novi in novi. Kako je ob koncu dvajsetih let potekalo delo v domžalskem sokolskem društvu. O tem govorijo nekateri zapisniki, ki so se iz tega obdobja k sreči še ohranili v kar velikem številu. Preglejmo jih nekaj, pokukajmo v stare zapisnike. Kaj so v teh zapisnikih napisali?

Na seji odbora sokolskega društva Domžale, ki je bila 13. decembra 1929, so se posvečali gospodarskim poslom (poslovanje kino-oddelka), organizacijskim zadevam, pripravi silvestrskega praznovanja, na dnevnem redu pa so seveda imeli tudi točko »razno«. Posebej so se pripravljali na praznovanje silvestrovega. Določili so ceno vstopnic. Znašala je 8 Din. Brat Vehovec je spisal povabila. Na silvestrovanju so predvideli govor, igro, živo sliko, ples in petje. Zapisnik je sestavil in ga podpisal – Ivan Stenovec.

Zapisnik članskega sestanka 27. 12. 1929

Člani upravnega odbora sokolskega društva so na seji 27. 12. 1929 izdelali natančen načrt vsega, kar je bilo za silvestrovanje predvideno.

Takole so pedantno predvideli:

Vinarna: Turkova; 60 litrov belega, 60 litrov rdečega, 15 litrov malinovca, 1 zaboj piva, 20 litrov v steklenicah, 30=pol litra, 10=četrt litra, 30 štucev, 200 kozarcev;

Jestvine: Resmanova in Vrankarjeva – 7 kilogramov šunke, 40 klobas, 17 štuc;

Kavarna: Stenovčeva, Korenjakova, Mavko M.: 1.25 kilograma kave, 5 kilogramov sladkorja, 1 liter konjaka, 1 liter hruševca, 100 nageljnov, 5 tort, cigare in cigarete.

Cvetlice: bodo prodajale telovadke;

Natakarji: poskrbi brat starosta;

Blagajna: brat Turk, Gašperin, Gabrič;

Garderoba: Ručman R., Gaber F.;

Pošta: vodi Vidmar Fr.;

Godba: večerja pri Slokarju;

Dekoracija: z rožami, pri vrtnarju dobljenimi, smrečje telovadci;

Cene določa: Turk, Gašperin;

Delati se začne: 30. 12. ob enih, Javoršek Nace vodi dovoz miz.

Pripravljati mize: 30. 12. ob 18. uri. Delajo telovadci in telovadke, kdor more.

Papir naprosi: Stenovc pri Bonaču.

Sklep odbora: Občni zbor se bo vršil 6. ali 12. 1. da poda odbor poročilo o svojem delu in da dobi absolutorij.

Kaj je pokazal občni zbor?

Domžalsko sokolsko društvo je 27. 12. 1929 prenehalo biti član Jugoslovanskega sokolskega saveza in postalo član Sokola kraljevine Jugoslavije. V društvu je na dan občnega zbora 72 članov, 21 med njimi članic, 11 telovadcev, 6 telovadk, 14 članov moškega naraščaja, 5 ženskega naraščaja, 8 članov moške dece, 14 članic ženske dece, vsa družina je štela 151 udov.

Odsek v Moravčah je štel 21 članov, odsek v Dobu 19 članov, torej je bilo skupaj v Domžalah, Moravčah in Dobu 191 članov.

Odbor je imel 11 rednih in 12 izrednih sej, 8 članskih sestankov in v zadnjem mesecu pred občnim zborom 4 zasilne odborove seje.

Kje je bilo težišče dela...

Delo je v obravnavanem obdobju slovelo na številnih prizadevnih članih, je pa zelo trpelo zaradi nezaupanja, sporov in drugih razprtij, ki so članstvo bremenile in ovirale, da bi v društvu mogli dosegati še boljše rezultate. Dejavnosti so potekale v mnogih »odsekih«, kot je bil »kino-odsek«, prosvetni odsek, odsek trobentačev, zabavni in tehnični odsek in drugi.

Na občnem zboru je poročal tudi blagajnik brat Matej Turk. Dogodki so znašali 25.634.33 Din, izdatki pa 21.304,95 Din, v gotovini je društvu ostalo 4329.38 Din.

Spregovorili so tudi o delovanju kina. Obratovanje kina je prineslo 10.870.80 Din dohodkov. Še iz prejšnjih let se je vlekel dolg v višini 15.500 Din. V letu 1929 so v Domžalah v sokolskem domu predvajali 54 filmov. Čisti dohodek od predvajanja enega filma je v povprečju znašal 200 Din.

V enem letu je sokolsko knjižnico obiskalo 94 izposojevalcev, ki so opravili 123 izposoj. Zbrane izposojevalnine je bilo 242 Din, za ta denar pa so kupili knjige.

Med igrami so člani Sokola uprizorili le dve, med njima je bila ena mladinska. Poleg tega je bilo pripravljenih še 13 kulturnih predavanj, Oražmov dan, ve č nagovorov pred vrsto in več kratkih podukov.

Kaj pa telovadni nastopi in uspehi na njih?

Ko so ocenjevali nastope telovadcev, so ocenili, da so ti delovali uspešno. V evidenci je zapisano, kjer vse so sodelovali in kako številčna je bila udeležba.

- 5. 5. 1929 – izlet na Sveto Katarino; udeležba pet članov;
- 16. 6. 1929 – telovadni nastop v Moravčah; udeležba 43 članov;
- 23. 6. 1929 – izlet na Vransko; udeležba 18 članov;
- 7. 7. 1929 – okrožni nastop v Mengšu; udeležba 33 članov;
- 11. 7. 1929 – telovadni nastop v Kamniku; udeležba 25 članov;
- 11. 8. 1929 – okrožni nastop v Radomljah; udeležba 40 članov;
- 18. 8. 1929 – telovadni nastop na Ježici; udeležba 34 članov;
- 9. 1929 – telovadni nastop v Mostah; udeležba 25 članov;
- 8. 9. 1929 – telovadni nastop v Šentvidu; udeležba 26 članov;
- 8. 9. 1929 – telovadni nastop v Devica Marija Polju; udeležba 2 člana;
- 15. 9. 1929 – telovadni nastop na župni tekmi Vič; 35 članov;
- 30. 11. 1929 – telovadna akademija doma; udeležba 34 članov;
- 31. 12. 1929 – živa slika; udeležba 14 članov;

Skupni obisk vseh prireditev je znašal 410 članov. Nekateri med telovadci so se udeležili tudi zelo pomembnih tekem, saj so nastopali celo med olimpijci. Dosegli so častna mesta, pri tem sta se posebej odlikovala Vinko Janežič in Ivan Čad – Tošo, v naraščaju pa Franc Janežič.

Konstituiranje odbora Sokola kraljevine Jugoslavije...

V Domžalah so opravili omenjeno konstituiranje 13. februarja 1930 in sicer na poziv Sokolske župa Ljubljana. K omenjeni prvi seji je novoimenovane člane upravnega in nadzornega odbora ter njihove namestnike povabil starosta Tomo Petrovec.

Omenjeno glasovanje je postavilo strukturo domžalskega sokola na novo. Takole so bili v letu 1930 formacijsko postavljeni: Starosta: Tome Petrovec; namestnik starosta: Ignac Javoršek; načelnik: Franc Vidmar; načelnica Milena Durjava; prosvetar: Josip Seršen; člani uprave: Ivan Stenovec, Karel Durjava, Avgust Orehek, Franc Janežič, Janez Smolnikar, Josip Rozman, Janez Gabrič, Vinko Janežič, namestniki: Pavel Bertonselj, Josip Ladstatter, Matej Turk, Ivan Pohar; člani nadzorstva: Egidij Šetina, Kristina Kremser, Alojzij Strmole; namestniki: Anton Skok, Anton Umek, Makso Deutschman.

Ob koncu konstitutivne seje Sokola kraljevine Jugoslavije v Domžalah so v navdušenju za kralja Aleksandra tudi zapisali:

«Brat starosta apelira na sokolsko zavest in dolžnost, s katero se bodo od župne uprave imenovani odborniki lotili dela na mestih, kjer so določeni. Sklicuje se na dolžnost, katere nam je spolnjevati v prid narodu, državi in sokolstvu, katerega član je naš najvišji poglavar Nj. Vel. Kralj Aleksander, Nj. Visočanstvo kraljevič Peter pa njegov starosta.»

Domžale je obiskal predsednik vlade Živković iz Beograda...

V letu 1930 se je iz Domžal odselil Tomo Petrovec, ki je bil član domžalskega Sokola skoraj čisto od samega začetka. Tomo Petrovec je bil nadučitelj v Jaršah, pri Sokolu pa je pomenil vsestransko prizadevnega človeka. Bil je tajnik, zapisnikar, predavatelj, podstarosta in starosta. S svojim delom je zaznamoval društvo od leta 1906 naprej. Njegovi zapiski so v veliki meri tudi temelj raziskav o delu društva in osnova pri čujočega podlistka. Ko se je Petrovec poslavljajl iz Domžal, so mu člani pripravili lepo slovo, zahvalili so se mu za vneto delovanje v društvu ter izrekli svoje in župno priznanje. Petrovec jim je v poslovitvenem govoru zatrdil, da je svoje delo vršil po svojih močeh, tako dobro, kar se je le dalo. Želel je delati dobro, mnogim ni mogel ustreči. Novemu starosti, Egidiju Šetini, je zaželel vso srečo.

9. novembra 1930 je Domžale obiskala Kraljevska vlada z ministrskim predsednikom Perom Živkovićem. V Domžalah so si ogledali sokolski dom, dvorano in ostale prostore. Tudi sicer pa so Domžale od leta 1924 naprej postale mesto z veliko kraljevimi pristaši, saj so različni veljaki, politiki in vojaški častniki redno obiskovali predvsem Slokarjevo gostilno, ki je postala zbirališče kraljevih pristašev.

Spet velike težave zaradi neplačanih računov...

Z velikimi težavami se je začelo tudi leto 1931. Pokazale so se posledice izrednih stroškov, ki so bili povzročeni z nekaterimi akcijami preteklih let. Denar je postal drag, oglasili so se upniki, ki jih je bilo več, kot so pričakovali največji pesimisti. Seveda se je močno izostrilo vprašanje, kje dobiti denar za poravnavo dolgov. Pojavila so se tudi nasprotja med programskimi in tehničnimi delavci, ki so jih naposled vendarle presegli. Oboji so se združili v akciji glede nakupa novega sokolskega prapora, ki naj bi bil razvit ob 25-letnici društva. Da bi zbrali denar za prapor, so se spet lotili akcije z nabiralnimi polami. Med darovalci se je znašel na prvem mestu »kum« Franc Majdič z Vira. Botrica prapora je postala sestra aktualnega staroste Egidija Šetine – Blaženi Šetina, tudi sicer zelo dejavna članica Sokola. Za prapor so v Domžalah zbrali 5434 dinarjev. Prireditve ob njegovem razvitju so pripravili v nedeljo, 9. avgusta 1931. Udeležila se je velika množica obiskovalcev. Ko so kasneje pregledali finančni uspeh prireditve, so bili zadovoljni. Samo članskih krojev so kupili za 4451 dinarjev, za 1500 dinarjev pa so kupili drugega inventarja. V današnjih razmerah je popolnoma nemogoče reči, kolikšen denar je bil to.

»Glavni delež na plodonosnem in uspeha polnem delu v telovadnici in na telovadnih nastopih, izletih in tekmah, imata marljivi na čelnik, brat Franc Vidmar, in vztrajna načelnica, sestra Milena Durjava!« so zapisali.

Naslednje obdobje...

V naslednjem obdobju je tehnično vodstvo prešlo v mlajše roke. Telovadbo so poživili s tedaj novo panogo, odbojko, za 5678 dinarjev pa so kupili novo bradljo. Domžalski organizirajo nastope doma in v okolici, vendar ti nastopi niso več tako množično obiskani. Predvsem se pozna pomanjkanje denarja tako pri posameznikih kot tudi v društvu. Je pa zato poživljeno delo na prosvetnem področju. Pripravili so oder, nabavili nove kulise, povečali prizadevanja pri študiju iger in organizaciji predavanj. Knjižnico sokolskega društva sta prevzeli sestri Gizela in Mara Ušeničnik. Obe sestri sta z izjemno osebno prizadevnostjo in sposobnostjo zbirali, urejali, nabavljali in tudi sami darovali knjige. Obiski knjižnice so se močno povečali, njen sloves se je razširil daleč naokrog.

Kaj pa domžalski kino?

V tem obdobju so osnovali sokolski četi v Blagovici in Trzinu. Zaživi gospodinjstvo nadaljevalna šola, na zimo pa tudi godbeni odsek. Ker v svetu snemajo le še zvočne filme, se pojavi zahteva, da tudi v Domžalah nabavijo nove naprave za predvajanje zvočnih filmov. »**Nemi film je dokončno preživel, tudi mi moramo poskrbeti ,da bodo naši ljudje lahko gledali te moderne filme!**« so zapisali. Kino odsek so v letu 1933 sestavljali sposobni in dejavni »bratje – sokoli! – **Ivan Šribar, Slavko Bizjak in Jože Sršen.** Določeni so bili, da nabavijo omenjene zvočne kino-aparature. Sredstev ni bilo! Predlagali so razpis brezobrestnega posojila, ki naj bi omogočilo nakup omenjenih naprav. Med članstvo so posredovali obveznice po 100 dinarjev. Sokoli podpišejo za 21.200 dinarjev brezobrestnega posojila za nakup naprav, ki naj bi stale 41.500 dinarjev. Ob tem so se pojavili še drugi stroški: preureditev motorjev, kabine, dvorane in še kaj naj bi veljalo dodatnih 6000 dinarjev.

Kino-odsek je težavam kljuboval naprej, četudi se je sezona predvajanja filmov v maju končevala. Izkušnje preteklih let so namreč pokazale, da je treba čez poletje s predvajanjem prenehati, če naj bi poslovali brez prevelikih izgub. Tako je »kino-obrat« do septembra prekinil vsa predvajanja, seveda pa se niso prenehale zahteve po poplačilu dolgov.

V domžalskem Sokolu so tudi ugotovili, da se je na račun kina zmanjšalo zanimanje za telovadnico, ki je bila vse manj obiskovana. Razlog za omenjeno so našli v različnosti pogledov, kaj naj bo prva in glavna sokolska dejavnost v Domžalah. Zanimivo pa je, da so na zimo poživili delo orkestra, člani Sokola pa so se prvič začeli organizirano ukvarjati tudi s smučanjem.

Kaj je prineslo leto 1934?

V letu 1934 so potekale priprave na pokrajinski zlet v Zagrebu in Sarajevu. Zleta v Zagrebu se je udeležilo 14, izleta v Sarajevu pa kar 46 članov. V telovadnici društva so težave ,saj telovadci izgube načelnika, ki mora v službo, enako je z načelnico. 28. julija umre starosta Egidij Šetina, ki je bil zadnjih pet let v resnici največja opora za vse delo v društvu. V resnici si je zaslužil vzdevek, da je bil steber društva. S svojim denarjem je zalagal telovadce, plačeval izdelavo kulis, financiral nastope, tekme in izlete ter z osebnimi intervencijami izposloval mnoga posojila in podpore. Sokoli so se mu oddolžili s hvaležnim počaščenjem na njegovi zadnji poti v domačem Črnomlju, od koder je bil Šetina doma.

Novica iz Marseilla – kralj je mrtev!

Na večer, 9. oktobra 1934, je odjeknila pretresljiva novica: kralj Aleksander je mrtev. V Domžalah vesti niso zvedeli ne telefonično ne brzojavno. Novico so nekateri le slišali po radiu Praga.

Panika. Preplašeni obrazi. Skrb.Nešteto vprašanj. Kratki odgovori. Dvomi. Upanje, novica morda ni resnična. Vrvenje po cestah. Zbor pred domžalsko pošto. Čakanje sporočil. Molk uradov. Noč nejasnosti. Naslednji dan potrdi resnico. Mučno in težko stanje. Domžale so v črmini. Vsepovsod žalne seje, komemoracije, sestanki, posveti, delo. Pogreba kralja-Ujedinitelja sta se z društvenim praporom udeležila brat Anton Skok in praporščak Janko Gabrič.

Društvo je stopilo v trideseto leto svojega delovanja.

V dosedANJI obdelavi podatkov o zgodovini sokolske organizacije v Domžalah smo skušali povzeti ves telovadni politični ter siceršnji utrip med članstvom takrat največjega domžalskega telovadnega društva. Doslej smo že spoznali, kako so stari Domžalski gradili svoj društveni dom, kako so si nadgrajevali društveno delo z različnimi kulturnimi prosvetno-izobraževalnimi dejavnostmi in kako so se ob uspehih znali tudi poveseliti. Žal so se tudi velikokrat sprli, tako da so kar nekaj energije morali nameniti tudi poravnani včasih hudo neprijetnih, tudi mučnih sporov. Zanimivo je, da je društvo ves čas temeljilo zgolj na prostovoljnem delu in da so kljub nenehnim finančnim težavam vedno izpeljali vse zamisli in načrte, ki so si jih postavili. Danes bomo pogledali, kako so pripravili praznovanje 30-letnice delovanja društva. Praznovanje je minilo v poletnih mesecih (predvsem ob koncu julija) leta 1935.

Čuvajte Jugoslavijo!

Svojo glavno letno skupščino ob 30-letnici so domžalski Sokoli pripravili na praznik svetih treh kraljev – 6. januarja 1935. Starosta društva, Anton Skok, je pripravil poročilo, ki ga je prebral namestnik Janez Gabrič. Iz poročila povzemamo v natančnem zapisu:

»Minulo leto je bilo za nas eno najnesrečnejših let. Zgubili smo štiri brate, med njimi starosta Egidija Šetino in viteškega kralja Aleksandra II. Ujedinitelja. V spomin počastitve umrlih se članstvo dvigne in zakliče trikratni SLAVA, trikratni ŽIVIO! Pa kralju Petru II., kateremu je članstvo zapriseglo 1. 12. 1934.

Starosta nato podrobneje omenja dogodke, ki so se »vršili« v Domžalah v času smrti blagopokojnega kralja. Točno opiše vse, kar je društvo v tem času žrtvovalo, priredilo in kako počastilo spomin svojega čuvarja. Utemeljuje, da so te nesreče in pa dejstvo, da je načelnik opustil telovadbo, istotako tudi načelnica, zares močno ovirale razmah društva, zakaj vsi dohodki so bili okrnjeni. Edino kino-odsek in knjižnica sta aktivni postavki minulega leta. Z željo, da novi odbor krepko zastavi delo, starosta kliče zboru ZDRA VO!

Novi organi društva

Zbor je za prihodnje mandatno obdobje postavil nov upravni odbor, v katerega se izvoli tele člane: Starosta: Anton Skok; namestnik staroste: Janez Gabrič; namestnik na čelnika: Franc Bolhar; načelnica: Vida Ušeničnik; namestnica na čelnice: Angela Šubelj; prosvetar: Anton Osovnik; namestnik prosvetarja: Jože Sršen; odborniki: Karel Durjava st., Ivan Stenovec, Slavko Bizjak, Franc Janežič, Maks, Deutschman, Avgust Orehek, Jože Gašperin, ; namestniki odbornikov: Jernej Bolhar, Matej Turk, Stanko Skok, Milan Merhar, Egon Strnad;

Vse leto so se pripravljali

Ko smo pregledovali zapisnike upravnega odbora s sej v letu 1935, smo lahko spoznali, da so se člani domžalskega Sokola vse leto pripravljali na svoj jubilej. Že v aprilu 1935 so se poenotili v zamisli, da bodo Sokoli za jubilej izdali posebno številko Domžalca. Mnogo so se pogovarjali o tem, kaj vse naj bi priobčili v njej, kdo bo napisal članke in kje bodo nabrali oglase zanjo in kje zagotovili potreben denar. Sprva tudi niso vedeli, komu naj zaupajo tisk 2000 izvodov te jubilejne številke. Na koncu so se dogovorili s kamniškimi tiskarjem, ki je ponudil za tiskanje tudi najugodnejšo ceno. Za to številko so kot uvodničarja pridobili tudi zelo čislane avtorja Engelberta Gangla, znamenitega voditelja sokolskega gibanja v Sloveniji. Gangl je potem v resnici napisal uvodnik Domžalca ob

jubileju, ki ga danes tudi objavljamo. Pred jubilejem, prireditve ob 30-letnici je bila 4. avgusta 1935, so se veliko pogovarjali tudi o telovadbi in nastopu, ki so ga pripravili, največ pa o veselici, ki je bila osrednji družabni dogodek ob jubileju. Kako so si razdelili naloge, je mogoče razbrati iz zanimivih zadolžitev. Poskrbeli so za garderobe, dve dežurni blagajni, blagajne za kolesa in za ples, organizirali so vinarno, postavili natakarje, pripravili pivovarske pipe in za pivo v njih, poskrbeli za kuhinjo in jestvine, organizirali kavarno, med »inštalacijami« pa poskrbeli za postavitev žične ograde, postavitev paviljonov, iz izposojenih plohov postavili oder za godbo, postavili mlaje in okrasitev spomenika, poskrbeli za izobešanje zastav, postavitev miz in potrebnih poljskih stranišč ter za mnogo drugega.

V veliko so se ukvarjali s hrano in pijačo...

Kako je veselica potekala, ni znano, ohranili pa so se podatki, kako so pred 100 leti poskrbeli za lakoto in žejo. Morda bodo tile podatki za marsikoga tudi zanimivi. Izpisujemo jih iz zapisnika zadolžitev 24. julija 1935, nekaj dni pred veselico.

V pripravi so predvideli, da bodo popili 120 litrov »rudečega« vina in 60 litrov belega. Pivo in mineralno vodo so poiskali pri Vinku Habjanu, sifone in šabeso so dobili pri Kircherju, 7 kg (???) malinovca pa je priskrbel brat Janeži č. Tudi hrane ni primanjkovalo: nabavili so eno šunko, težko 7 kilogramov, 5 kilogramov hrenovk so si priskrbeli pri Chalupniku, pri mesarju Janeži ču so si zagotovili 60 klobas, 2 kilograma sira je »skomandiral« Žitko. Za moko so zaprosili mlinarje Majdi ča, Kuralta in Nastrana, kruh za veselico sta spekla domžalska peka Blatnik in Stiplovšek. Pecivo je spekla po priporočilu dr. Hočevarja gospa Kajfeževa.

Vse omenjeno je bilo treba tudi malček poplakniti z digestivom, pridobili so 2 steklenici konjaka, 2 steklenici likerja in še kaj je steklo po grlu.

Cene vstopnic so bile tele: vstopnina za telovadbo je znašala 4 dinarje, za zabavo 1 dinar, za posamezni ples prav tako 1 dinar, cena za celonočni ples pa je znašala 10 dinarjev.

Prireditve je uspela

Celotni (kosmati) dohodek od prireditve je znašal 12.465,50 dinarjev. Vsi izdatki so znašali 6.798,75 dinarja, sokoli so si pridelali kar lep kupček čistega: ostanek dohodka (recimo raje dobiček od 30-letnice) pa je znašal 5.666,25 dinarja.

O vseh 30 letih delovanja je znani funkcionar Franjo Brecljnik zapisal v priložnostnem članku tele vznesene besede: »Pripominjam, da so takrat, pred 30 leti in še nekaj pozneje, bila vsa mesta vodeče uprave Sokola edino častna ter niso višji, niti najvišji funkcionarji vrhovne uprave »SLOVENSKE SOKOLSKE ZVEZE« uživali nikakih nagrad ali kakih stalnih plač. Vsak, kdor je bil izvoljen v odbor, je smatral to za veliko počaščenje in se je tega tudi zavedal. Starejši sokolski bratje se še dobro spominjajo, kako strog je bil postopek, predno je bil kdo sprejet v Sokola in kako strogi so bili pogoji za nošenje sokolskega znaka. Omenim naj, da je bila prav akademska mladina tista, ki je prednja čila v slovenskem Sokolu in zavzemala povečini načelniška mesta in mesta vaditeljev.

To tudi je lahko rodilo toliko uspehov, da se je Sokol ukoreninil med narodom.

Ob tridesetletnici, dragi mi domžalski Sokol, ti prisrčno čestitam in želim, da vztrajaš na začrtani sokolski poti, da vzgajaš svoje brate in sestre v pravem sokolskem vseslovanskem duhu in da ostaneš na svoji zemlji svoj gospod! Zdrav!

Zdrav domžalski duh v slovensko ozaveženem mladem človeku....

Prav je, da ob pregledovanju delovanja Sokola pogledamo tudi na to, kako so bile pripravljene in organizacijsko izpeljane mnoge telesnokulturne prireditve, kakršnih v današnjem času ne pripravljamo več... Danes se zdi, da so le še dokument svojega časa...

Sokolski delavci so vsako leto pripravili mnogo nastopov, med njimi so bili najbolj zanimivi vsakoletni javni nastopi s prikazi opravljenega dela, ob tem, da je vsak tak nastop pomenil tudi krajevno kulturno manifestacijo. V poletnem obdobju so take krajevne prikaze organizirali po določenem vrstnem redu v mnogih okoliških krajih. Večja društva so s svojimi močmi pomagala manjšim enotam, ko so njihovi člani odhajali peš ali se vozili na vozovih v te manjše kraje. Oblečeni so bili v slavnostne kroje, s čimer so pomagali pri ustvarjanju slavnostnega vzdušja, bogatili prireditve, sicer pa so tudi pomagali pri samem izvajanju vaj.

Pred posameznim telovadnim nastopom so na »skušnjah« pregledovali osvojeno znanje in večšine, ugotavljali so »izvežbanost« pri opravljanju prostih vaj in samega nastopa ob predvajanju koračnic in ostalih glasbenih motivov, potrebnih pri prostih vajah. Vedno so določili, kdo bo stal v prednjih vrstah izvajalcev pri posamezni vaji. Ta določitev – stati v prednji vrsti, je za posameznika pomenila posebno čast in priznanje, ker je pomenilo, da je tekmovalec dosegel nadpovprečno raven izvajanja vaje. Zgodilo se je tudi, da je vodja izključil slabo pripravljene telovadca, kar pa je seveda pomenilo tudi svojevrstno ponižanje.

Po pregledu tekmovalcev je bila povorka, obhod članov, naraščajnikov in »dece« obeh spolov, tako so rekli najmanjšim članom Sokola. Ko so društva že imela svoje prapore, so šli ti vedno v ospredju povorke, takoj za godbo. Večja društva so imela tudi svojo konjenico, večji ali manjši oddelek, pred katerim je jahal v narodno nošo oblečen konjenik s slovensko zastavo.

Seveda so na takem javnem nastopu nastopili vedno vsi oddelki društva s svojimi vajami. V posebni vaji so nastopili najboljši tekmovalci vsaj na dveh orodjih, na katerih so izvajali poljubne vaje. Za zaključek je bila veno pripravljena posebna skupinska vaja, ki so jo vsakič za tako prireditev posebej pripravili.

Sokolske vaje so predstavljali vedno tudi na dan takoimenovanega »ujedinjenja«, vsakič v decembru. Takrat so bile pripravljene mnoge akademije in pa slavnostne seje, na katerih so naraščajnikom, ki so prestali poskusno dobo, ter dopolnili 18 let, namenjali čast, statusa enakovrednega odraščene člana. Novinci so seveda opravili prisego domovini in slovanstvu, ki je bila tedaj posebej izpostavljena vrednota, sprejeli pa so člansko izkaznico in ustrezno značko. Po Aleksandrovi diktaturi so bili seveda ti lepi običaji ukinjeni oz. spremenjeni. Jugoslovanska sokolska zveza je bila razpuščena.

Tedaj je bila sokolska organizacija postavljena na nove formalne temelje, vzpostavljena je bila nova organiziranost, saj je decembra 1929 izšel Zakon o ustanovitvi sokola kraljevine Jugoslavije. Od takrat naprej je bilo treba prisego polagati suverenu kralju Aleksandru Karadžordževiću, demokratična načela upravljanja organizacije so bila izbrisana in izničena. Vsaka sokolska župa je morala v januarju 1930 imenovati novo vodstvo organizacije. Seveda s tako novo, nedemokratično zasnovo vodenja sokolske organizacije mnogi niso bili zadovoljni, saj je organizacija izgubila svoje demokratično bistvo. Ni čudno

zato, da je prišlo do organiziranega odpora in ustanovitve levega krila Sokola, ki se je leta 1941 tudi vključil v Osvobodilno fronto.

Spoznajmo, zapisnik glavne skupščine v letu 1936....

Oglejmo si, kakšen zapis je ostal o glavni skupščini v analih društva, ki so bili skrbno hranjeni in so še obstati do današnjih dni. Prinašamo dokument, ki je dosleden, nepopravljen prepis zapisnika.

»Glavna skupščina je potekala 6. januarja 1936; na omenjeni skupščini je bilo navzočih 76 članov. V tem času je bil starosta domžalskega sokolskega društva Anton Skok.

Starosta pozdravlja navzoče, konstatira sklepčnost ter ob pol deseti uri otvori občni zbor, ki je bil sklican za deseto uro. Uverovateljem zapisnika imenuje brata Deutschmanna Maksa in Umeka Ivana, zapisnikarjem pa tajnika Stenovec Ivana. Zadnji zapisnik ob čnega zbora sta uverovila brata Deutschmann Maks in Umek Ivan.

Tajnik prebere poslanico Izvršilnega odbora saveza Sokola Kraljevine Jugoslavije.

Starosta poroča:

V preteklem letu je bilo vse naše delo usmerjeno v proslavo tridesetletnice obstoja našega društva. Vsem, ki so pripomogli do lepega uspeha veljaj moje priznanje. Dolžnost mi je zahvaliti se vsem dobrotnikom, vsem voditeljem, sodelavcem v vseh odsekih, tehničnemu odboru in končno vsem sokolskim delavcem. Vsesokolskega zleta v Sofiji 28. 6. 1935 sta se udeležila dva člana in dve članici. V preteklem letu nam je smrt ugrabila naraščajnika Joška Gašperina. Podrobnejša poročila bodo podali posamezni poročevalci. Želim, da občni zbor poteče v sokolskem bratstvu.

Tajnikovo poročilo:

Društvo šteje 105 članov, 48 članic, 21 moškega naraščaja, 9 ženskega naraščaja, 26 moške dece, 26 ženske dece, 235 vseh skupaj..

Ustanovljeno je bilo leta 1905, imelo je 12 rednih sej in 15 izrednih. Odbor je reševal vse upravne zadeve, ostale pa so reševali posamezni odseki. 9. avgusta je bila proslava tridesetletnice ustanovitve društva. Društvo je imelo 6 predavanj, več gledaliških predstav, 6 izletov, dve akademije, tri udeležbe na telovadnih tekmah ter 19 krat nastopilo in sodelovalo. Izven društvenega delovanja se je vršilo v Sokolskem domu delo Narodne odbrane, Streljaške družine, Gospodinjske nadaljevalne šole. Narodna šola in obrtna šola pa sta uporabljali telovadnico po enkrat v tednu. Društvo je polagalo vso skrb na dober razvoj telovadbe. Telovadci pa so kljub temu močno padli. Vso skrb bo zato posvetiti večjemu številu telovadcev, zlasti med mladino.

Poročilo načelnika:

Prednjački odbor šteje 4 brate in 4 sestre, 15 članov, 14 članic 14 moškega naraščaja, 7 ženskega, moške dece 26, ženske dece 26. Obiskovali so prednjački tečaj, se udeležili okrožnih tekem in dosegli večina povsod prva mesta. Kot posamezni so dosegli prva mesta: Stenovec Franc pri naraščaju, Mavko Božo pri moški deci, Čad Stane med člani, Šubelj Angela med članicami. Sodelovali so pri vseh okoliških društvih, skupno 19 krat.

Poročilo načelnice:

Telovadi 13 članic, nastopile so pri vseh domačih in sedmih drugih društvih. Dve sta se udeležili zleta v Sofiji. Sestra Šubelj Angela si je pridobila naslov prvakinja okrožja. Naraščajk je deset. Vsi ženski oddelki telovadijo redno, ženske dece je 26.

Prosvetarjevo poročilo:

Posle prosvetarja sem prevzel, ker je izvoljeni prosvetar brat Anton Osovnik odstopil. Bilo je 12 predavanj, 15 govorov pred vrsto, katere je poslušalo 130 poslušalcev, 3 gledališke predstave, ena mladinska, 4 zabave, dve akademiji, 206 kinopredstav. Knjižnico vodita sestri Ušeničnik Gizela in Mara. 461 knjig, 1670 čitateljev, 2084 izposojenih knjig. Izdatkov v knjižnici Din 3097, 88 knjig na novo kupljenih, vrednosti knjižnice Din 15.000. Knjižničarkama izraža zahvalo in priznanje. Omenja razne proslave, prosvetne dneve, in tečaje ter razne druge pomembne slavnosti, ki so se vršile v društvu. Za tridesetletnico društva je bilo izdanih 2000 izvodov lista Domžalec.

Gospodarjevo poročilo:

Na podlagi predloženega seznama je razvidno, da je društvo imetje cenjeno na Din 233.000. Kja smo popravili in naredili pri domu in okrog njega, ste lahko videli. Drugo leto nameravamo razširiti gledališki oder, če bodo sredstva za to.

Blagajnikovo poročilo:

Celokupni promet v letu 1935 je	Din 181.349
Dohodki v letu 1935	Din 92.119.75
Dohodki kina-prejemki od 554 igranih filmov	Din 70.057.50
V znesku vseh izdatkov je izdatkov za kino	Din 63.878.50

(Priloženi so tudi drugi podatki iz finančnega poslovanja, tako da je bilo v poročilu revizorja finančno poslovanje ocenjeno kot zgledno.)

Poročilo kino odseka:

Brat Bizjak poroča pismeno o kinu kot umetnosti in življenju. Poudarja njegovo važnost, prokret o sodbi kina s strani davčne uprave in Sokolske župe. Poudarja o pomenu kina za izobrazbo ljudskih plasti, kar dokazuje veliko zanimanje za kino v vrstah krščanske svetovne miselnosti.

Skupščino je posetil župni starosta brat dr. Pipenbacher, ki je izrazil zadovoljstvo nad intenzivnim delovanjem društva. Posebno priznanje je izrazil na čelniku bratu Vidmarju, ki ne skrbi samo za društveno telovadbo, temveč za vso telovadbo v okrožju. Da je okrožje v tehničnem oziru na tem višku, je samo zasluga brata Vidmarja. Skupščino priporoča, da si izbere v odbor ljudi, ki bodo voljni in sposobni delati. Ugotavlja, da je domžalski Sokol med edinicami, ki so v župi na višku. Glavno skrb naj posveti deci, naraščaju i telovadcem, da se število teh močno dvigne, ker društvo brez mladine pomeni njegov konec.

Izvajanje brata staroste je glavna skupščina z zadovoljstvom vzela na znanje.

Društveni starosta brat Skok Anton je župnega starosto bratsko pozdravil in se mu zahvalil za njegove nasvete.

Novo vodstvo domžalskega Sokola:

Po daljšem razmotrivanju in razgovarjanju med tremi različnimi predlagatelji kandidatnih list za upravni odbor je glavna skupščina slednjič izvolila v upravo sledeče člane:

Starosta: brat Skok Anton
Namestnik staroste: Gabrič Janez
Načelnik: Franc Vidmar
Načelnikov namestnik: Mavko Leo
Načelnica: Ušeničnik Vida
Namestnica načelnice: Šubelj Angela
Tajnik: brat Janežič Franc ml.
Blagajnik: Durjava Karol st.
Blagajnikov namestnik: Deutschmann Maks
Prosvetar: Seršen Jože
Statističar: Mavko Vesela
Odborniki: Bizjak Slavko, Kajfež Jože, Janežič Franc st., Zule Peter, Osovnik Anton,
Odborniki-namestniki: Ambrožič Amon, Čad Ivan, Gaber Franc, Kralj Ferdinand,
Nadzorni odbor: Jenko Ivan, Pichler Kristl, Umek Ivan,
Namestniki: Šribar Ivan, Mavko Jože, Dana Miši č,
Razsodišče: Skok Anton, Umek Ivan, Šribar Ivan, Osovnik Anton, Mavko Jože,
Namestnik: Janežič Franc st., Javoršek Ignac, Brecljnik Ivan.

Vsi izvoljeni so izvolitev sprejeli. Starosta Skok se je vsemu članstvu zahvalil za sodelovanje, pozval izvoljeni odbor na vestno delo in zaključil glavno skupščino. Zdravo!
Podpisana: tajnik Ivan Stenovec in starosta Anton Skok.

Leta slutenj do druge svetovne vojne...

V letu 1938 je bil razvit društveni prapor...

Na mnogih sejah so se do leta 1938 člani izvršnega odbora samo menili, kako zelo društvo potrebuje ustrezno simbolno obeležje, s kakršnim se lahko potem ustrezno predstavljajo tudi navzven, predvsem na gostovanjih in različnih prireditvah. Prireditve ob razvitju prapora je minila 31. julija, zanjo pa je prednjaški zbor pripravil ustrezen program.

Posebej skrbni zapisovalci tega dogodka so za seboj pustili veliko zapisov o tem, kako so pravzaprav za vse poskrbeli. Beremo lahko podatke o blagajni, rediteljih, plesu, delovanju vinarne, pivu, natarjnih, skrbi za častne goste, jestvinah, delovanju kavarne, paviljonih, odrih za godbe, mlajih, papirju za pogrmitev miz,... malinovcu, tortah, pecivu, likerjih, konjaku, vstopnini in mnogočem drugem. Na nič ni bilo pozabljeno.

Seveda so v obračunih po prireditvi pogledali, koliko je bilo dohodkov, našteji so, kdo vse so bili darovalci žebličkov za prapor, pravzaprav se je vse izšlo tako, čemur danes rečemo, da gre za »pozitivno ničlo«!

Vse težji časi...

Leta 1939 je delegat sokolske župe iz Ljubljane na izredni skupščini v Domžalah opozarjal: **»Slovanstvo se nahaja v težkem položaju, časi, ki prihajajo, ne bodo prijazni, hude preizkušnje nas čakajo!«**

To so bile preroške besede, kot se je pokazalo kasneje. Sokolske župe, posebej ljubljanska, so začele prirejati obrambne tečaje, strelske skupine, začeli so kupovati orožje za vadbene smotre. 12. maja 1938 so priredili posebno »smotro« (pregled, združen s kolesarskim

izletom, predavanjem, strelskimi tekmami in organiziranjem posebnih bojnih iger). Priveditve se je udeležilo kar 127 pripadnikov Sokola, število udeležencev pa je pomenilo kar dve tretjini članov, ob tem, da med udeleženci ni bilo t.i. »dece« oz. pionirjev.

Zapisali so: »Zbor je izzvenel v mogočno manifestacijo bratstva in pripravljenosti naših pripadnikov!« Tako je ostalo zapisano v zapisniku glavne skupščine Sokola 6. januarja 1941.

V Domžale se je iz Šentvida preselil Jože Beniger in se v Domžalah včlanil v društvo in postal eden najbolj prizadevnih članov v zadnjih letih delovanja.

Za obrambo domovine

V Ljubljani je delovala napredna leva stran Sokola, ki jo je vodil karizmatični Jože Rus. V Evropi je prišlo do nazadovanja sokolstva in onemogočanja njegove dejavnosti, to pa se je dogajalo predvsem zaradi poudarjenega narodnostnega dela. Razmere v Evropi so se začele spreminjati. Skrb za prihodnost izraža tudi ena od razprav na omenjeni zadnji skupš čini domžalskega Sokola:

»Tragediji sokolstva na Češkem je sledila še ena in sicer na Poljskem. Še bolj kot prej, v normalnih razmerah, bi morala sedaj, ko se stvari zaostrujejo, vladati med našim članstvom edinost in vdanost do naših idealov. Rovariti proti naši, sokolski dejavnosti, se je začelo ne le na Slovenskem, vse težje so razmere za delovanje sokolov tudi na Hrvaškem, kjer se je zgodil napad na sokole na 3. zletu Sokola na Sušaku. Razpuščena je bila sokolska župa Šibenik - Zadar in podobno. Vse to kaže, da nas čakajo težki in usodni časi, da se ne ve, kako bo z našo prihodnostjo.«

Kdo so bili člani, izvoljeni na zadnji skupščini?

Na zadnji skupščini domžalskih sokolov, tedaj nihče ni vedel, da je res zadnja, so izvolili tale odbor: za starosto je bil izvoljen domžalski zdravnik dr. Matija Hočevnar, za podstarosto Avgust Orehek, S. Zule je postal načelnik, M. Mavko načelnica, J. Gorišek tajnik, S. Kircher prosvetar, M. Deutschmann blagajnik, K. Durjava gospodar, I. Čad statističar, člani pa so postali: dr. Jože Beniger, Milan Merhar, Jože Sršen, Gaber, Ručman, ing. Stanko Skok, Ivan Jenko, izvolili pa so še pet članov razsodišča z namestniki in tri člane nadzornega odbora.

Vodja članov je postal Drago Mišič, vodja naraščaja Franc Stenovec, dece Milan Likar, za ženske oddelke pa je vodnice določil prednjaški zbor.

Bilo je društvo telovadbi in narodu predanih ljudi.....

Zadnje dejanje feljtona o zgodovini sokolskega društva v Domžalah zahvaljujoč skrbnim zapisovalcem društvenega dogajanja, mnogim aktivnostim, o katerih so pisali časopisi njihovega časa in še nekaterim živečim pričevalcem, ki se spominjajo delovanja domžalskih sokolov, prinaša kolikor toliko natančen pogled na omenjeno obdobje, ki se je začelo v letu 1905 in sklenilo ob začetku druge svetovne vojne, dokončno pa izginilo s požigom domžalskega sokolskega doma. ..

V zadnjem obdobju pred drugo svetovno vojno so domžalski sokoli pripravili še nekaj dramskih predstav, ki so bile vse uprizorjene na odru domačega sokolskega doma. Za predstave so zagotovili vso ustrezno opremo, reflektorje in drugo, tako da so imele Domžale poleg Godbenega doma še eno prizorišče za uprizorjanje dramskih predstav.

V domu pa so žal ugašale telovadne aktivnosti, vse bolj se je posvečala skrb urjenju večšine streljanja, saj so bile strelske vaje kar naenkrat skoraj glavna dejavnost članov sokola. Tudi po tem je bilo videti, da je vojna blizu.

Začetek vojne-začetek konca....

Z začetkom druge svetovne vojne so se stvari tako docela postavile na glavo, čas ni bil primeren za normalno telesnovzgojno delovanje društva, tudi ljudje so se politično polarizirali. K sreči pa med sokoli skoraj ni bilo izdajalcev ki bi paktirali z Nemci ali kolaborirali z okupatorjem.

Ta je razpustil društva in organizacije, postavil svoja društva, združenja in organizacije, vse je potekalo v nemškem jeziku. Mnogi sokoli, ki so bili večinoma narodno poudarjeno zavedni, so šli v partizane, dotedanje dejavnosti pa so v takem večinoma zamrle. Osrednje mesto zbiranja domžalskih sokolov-sokolski dom je bil iz meseca v mesec bolj zanemarjen, nekdanjega reda ni bilo več, videti je bilo, da ga je skrbna roka docela zapustila. Iz meseca v mesec je začela izginjati mukoma nabavljena telovadna in druga oprema stavbe, tako da je bil požig doma, ki so ga povzročili partizani dne 8. avgusta 1944, samo zadnje dejanje agonije.

Kaj nam sokolsko društvo lahko ponudi danes?

Glede na veliko narodno zavest dvigajoče dejanje nam delo sokolov lahko veliko ponudi tudi danes predvsem pri povečevanju naše narodne zavesti in mnogokrat pojemajočega domoljubja. Drugi narodi najdejo vzgibe, da zganejo svoje ljudi k večji in bolj poudarjeni domovinski ljubezni, le naš se nekako boji poudarjati da smo Slovenci, svoji na svojem in da bomo to dejstvo mogli obraniti le, če se bomo zavedali, kako zelo je ljubezen do lastnega naroda potrebna. V tem smislu so svoj delež takemu ozaveščanju prispevali tudi Domžalci.

V Domžalah smo bili zaproseni, da izdelamo na naših izkušnjah izhodiš ča domoljubja za sokolska društva danes, Znano je, da so spet oživiljena v mnogih slovenskih krajih, da se spet povezujejo in da posebej tam, kjer sokolski domovi še stojе spet vabijo v svoje vrste. Iz že dosežene tradicije izhajajo naloge, ki jih sokoli lahko uresničujejo v krepitvi domoljubja.

Iz te tradicije izhajajo tudi današnje naloge Sokolskih društev kot sledi:

sokolska društva vgrajujejo v vse svoje delo domoljubje kot osnovno duhovno vrednoto delovanja za prihodnje med članstvom.. .

povezujejo se z ostalimi organizacijami podobnih duhovnih vrednostnih izhodišč (denimo z društvom general Rudolf Maister, taborniki in skavti) in v teh povezovanjih na prireditvah s svojo aktivno udeležbo uresničujejo domoljubne poante...

svoje delo razširjajo med mlade na šolah; s telesno-kulturnimi, humanitarnimi in izobraževalnimi oblikami krepijo duha tesne medsebojne povezanosti...

poudarjajo pomen jezika za narodno zavest v povezavi s slovensko narodno pesmijo...

svoje članstvo seznanjajo z zgodovinskimi dejstvi narodnega preroda, z dejanji velikih osebnosti narodove preteklosti, kulture, literature, političnega in duhovnega osamosvajanja...

vcepljanje zavesti, da smo kot državljani domovini dolžni dati, ne pa od nje le zahtevati...

krepi nacionalni ponos ob državnih praznikih z izkazanim spoštovanjem do simbolov, zastav, državnih predstavnikov in podobno...

krepi zavest, da je le v popolni enotnosti naroda pri spoštovanju osnovnih izhodišč kot S9 jezik, domovina, narava, ekologija, kultura v najširšem smislu in še v čem- mogoče pričakovati boljšo prihodnost... Sokoli so neodtujen dejavnik teh prizadevanj.

Slovenski sokoli kažimo na lepoto svojega živega naroda. Dvigajmo v njem krepost, budimo v njem samozavest, da bo vsak posameznik, ki ga je rodila slovenska mati, vedel, kaj je videl, kaj ima; hotel in mogel ohraniti, kar je njegovega; da bo sebe in celoto dvigal v moči, v lepoti k popolnosti. Slovenski sokol je stražnik slovenske zemlje! Sokol naj ve, zakaj imamo na Koroškem Gosposvetsko polje! Slovenske zemlje ne ljubimo samo z besedami, ampak predvsem z dejanjem!

**Ta krasna zemlja, naša last edina,
Budi nam v dušah slavospev razvnet:
Na zdar, na zdar slovenska domovina,
Ti sveti naš, ti naš slovenski svet!**